

DEÁK FERENCZ-ADOMÁK

TARTALOM

ELŐSZÓ

I.

DEÁK FERENCZ-ADOMÁK.

Spártai válasz.
Még egy „vicze”.
Egy épen idejében ejtett szó.
„A nagyság átka.”
Mind a kettő Ferencz lesz.
Hunyadi Jancsi.
A kinek nincs árnyéka.
Világos!
Egy kis Fricska.
Nincs a helyén.
Szerény és kedélyes.
Hetven-kedő.
A római császár.
Deák-adomák.
Mebélyegezve!
Majd megegyeznek!
Deák helye.
A kabát.
József főherczeg Deáknál.
Nem élcz, de igaz.
Gyanus bók.
Deák mint kortes.
Két szivar közt.
Két Deák Ferencz.
Keserű „neki.”
Bölcsészet és bölcseség.
Deák szerénysége.

A mikor korteskedett.
Hirlapi kacsa.
Deák a szászok közt.
Furcsa kérelmek.
Ügyes mentség.
A „költők fejedelme.”
Csak egy a baj.
Besze beszél.
Mulatságos quiproquo.
A sok gombu dolmány.
A zsidók egyenjogusítása.
Választási tréfa.
Deák fog beszélni.
Deák Ferencz a könyvárusnál.
Csoda-bogarak.
Mosás van.
Találó felelet.
Jó tanács.
Vogt felolvasásai.
Megalakulás előtt.

II.

ADATOK DEÁK FERENCZ ÉLETÉBŐL.

Deák Ferencz jóslata.
Miss Pardoe.
A „Times.”
Tisztelgés Deáknál.
Deák a királynál.
Zsidó komaság.
A szépirodalomról.
Deák mű-faragványai.

ELŐSZÓ

A jellemrajzíró, ki Deák Ferencz nagy alakjából kifelejténé a kedélyes vonásokat, épen úgy elvetné a sulykot, mint az egyszéri német szobrász, ki Deák mellszobrát bajusz nélkül akarta mintázni.

Pesti könyvvarusok tudják és bizalmasabb körben nem is csinálnak belőle titkot, hogy nincs az az avult adomagyűjtemény vagy ócska élczes kalendárium, mit az „öreg” össze ne vásárolna. Szabadabb óráiban időtöltésből végig olvasgatja, s az adomák javát kiválogatva, alkalomszerűleg elbeszéli barátai előtt; nem ritkán értelmes politikai czélzással vagy szatirikus oldalvágásokkal füszerelvén előadását. Országgyűlési követek gyakran s mosolyogva emlegetik azon jóízű, zamatos adomákat és élczeteket, melyeket Deák hébe-korba közibök penderített. Néha tán valamely nagyon is komolylyá vált politikai szóvitának igyekszik ilyen módon ügyes kanyarodással íziben kedélyesebb irányt adni. Máskor a szőnyegen forgó tárgyat illusztrálja élczes megjegyzései által.

Nem kevésbé értékesek és érdekesek azon adomaszerű adatok is, melyek Deák egyéniségére vagy életének valamely episodjára vonatkoznak. Sok közülök valódi történelmi beccsel bir, melyeket a jelenkor történetírója minden bizonynyal föl fog használhatni úgy maga Deák mint korának jellemzésére.

A jelen füzetben közlött adomák ezek szerint három osztályba sorozandók. Némelyek nagybecsű és merőben új politikai jelmondatokat tartalmaznak, melyek izzó, eleven vonásokban jellemzik vagy a kort, midőn mondattak, vagy a helyzetet, mire vonatkoznak. Olykor olykor egy ilyen mondatban többet fejez ki Deák nagy lelke, mint a közepszerűség egész kötet politikai értekezésben.

Mások ellenben régi adomák ugyan, de Deák valamely politikai mozzanatra alkalmazta beszéde közben; mi által új színt, új érdeket és részben új értelmet nyertek.

Végre olyan adomákat is fölvevünk gyűjteményünkbe, melyek számára csak az által vivtuk ki a „Deák”-nevet, hogy róla szólanak.

Kedves szolgálatot vélünk tehát tehetni azon Deák-adomák közlésével, melyek kezünk ügyibe estek, nemcsak a szives olvasónak hanem későbbi jellemrajzírójának, sőt a hazai történetnek is.

Jól ismerjük a jelen gyűjtemény fogyatkozásait. Nem is tartunk igényt sem kimerítő teljességre, sem tapintatos választékosságra, de még iránybeli pontosságra sem. A világért sem állunk jót, hogy a közlött adomák az eredetiség hűségével vannak visszaadva; de még azért sem vállalnánk felelősséget, hogy Deák mindazt valósággal el is mondotta, a mit neki tulajdonitanak, és akként mondotta el, a mint közöljük. Saját gyarlóságainkat és parányiségünket sem feledtük ki azon hiányok közül, melyek a jelen gyűjtemény gyöngye oldalát képezendik.

Összevissza is csak annak elismerésére számithatunk az igazságos bírálat részéről, hogy jóra való hasznos eszmét pendítettünk meg, mely avatottabb kezekben, gondosabb munka mellett figyelemre méltó, beccses művé gyarapodhatik.

Sokáig is haboztunk, ha vajjon most eszközöljük vagy későbbre halasszuk-e a jelen gyűjtemény kiadását.

Győztek a következő tekintetek.

Idők során meglehet némely adatok feledésbe mennének; mások veszítenének közvetlenségükből.

Meg vagyunk győződve, hogy ez érzékeny veszteség volna ugy irodalmunkra mint egyáltalában az utókorra nézve.

Ellenben most, midőn kortársaink közül sokan még élénken emlékeznek a „Deák-ado-mákra”, közlésük által nálunknál jobban értesült vagy szakavatottabb egyéniségek indítatva érzendik magokat a hiányos adatok helyre igazítására, a jelen gyűjtemény teljesbe tételére; szóval az általunk megpendített kezdetleges, eszmének a tárgy érdekéhez és fontosságához méltóbb valóítására.

Ezzel körülbelől elmondtunk mindent, mit mentségünkre felhozhatánk, vagy a szives olvasó tájékozására nézve felhozni szükségesnek tartottunk.

Hátra marad még, hogy szives elnézésért esedezve és ezerszer bocsánatot kérve botlásaink és fogyatkozásainkért ugy az olvasó közönségtől mint Deák nagy hazánkfiától, kegyökbe ajánlja magát

Pest, November 1. 1870.

A GYÜJTŐ.

I. DEÁK FERENCZ-ADOMÁK.

Spártai válasz.

1866-ban Ausztria szörnyű csapások- és rázkodtatásoknak volt kitéve.

Az ellenséges és győzelmes porosz hadsereg Bécs kapui alatt táborozott.

A történelmi jelentőségre vergődött „chlumi köd” elborítá gyászfátyolával az osztrák hadsereg harci dicsőségét.

De az osztrák kamarilla reactionarius-politikája mégis folyvást vonakodott Magyarország jogos igényeit kielégíteni.

A magyar országgyűlést idő-nap előtt haza küldte.

Most ismét újabb merényleteket szándékozott elkövetni hazánk ősi intézményei ellen.

Csöppet sem lehet csudálkozni rajta, ha ilyen körülmények között a magyar ezredek legkevésbé sem mentek valami nagy lelkesedéssel a harcz tűzébe, az ellenség elé.

Az akkori osztrák minisztérium, a birodalomra tornyosuló veszélyek láttára, fűhöz fához kapkodott.

De még mindig nem akadt az egyedüli mentő eszközre.

Végre mégis csak rá szánta magát, s a bölcs Deák tanácsát szerette volna meghallgatni.

Elhatározta tehát, hogy Deákot e végre Bécsbe hivatja.

De Belcredi, az akkori mindenható osztrák miniszterelnök nagyon is jól tudta elődei - Schmerling és Bach - sikertelen kísérleteiből, hogy Deák egy absolutistikus osztrák miniszterrel jószántából szóba sem áll; nem hogy meghívására Bécsbe utaznék.

Azért tehát I. Ferencz József felséges magyar királyunk személyesen sürgönyözött Pestre Deáknak, hogy fájna fel Bécsbe.

Deák a legközelebbi vasuti vonattal fel is utazott és - a mint beszélük - a király előtt kereken kimondta rosszaló véleményét az osztrák államférfiak politikája fölött s erősen hangsúlyozta, hogy Ausztria a szenvedett csapások után csak úgy állhat még fen, ha Magyarországgal őszintén és végképen kibékül, elkobzott jogainak teljes visszaadása árán.

A porosz háborúra nézve különben azt mondta volna, hogy minél hamarább befejezendő s a béke nagy áldozatok árán is megkötendő.

Bécsben lévén, Deák nem kerülheté ki a találkozást Belcredi miniszterrel.

Belcredi előbb természetesen nagy feneket kerekített beszédjének; azután végre kisütötte sajátképeni szándékát, s Deák bölcs tanácsát kérvén ki magának, következő szavakkal fordult feléje:

„Uraságod jól tudja, hogy az idén már volt egy terjedelmes ujjonczozás Magyarországon. Mit gondol Uraságod, nem lehetne-é az idén egy második ujjonczozást is elrendelni ottan?”

- Nem! - válaszolt Deák hidegen.

„S miért nem?” kérdé Belcredi hüledezve.

- Mert nálunk Magyarországon az anyák évenként csak egyszer szülnek - volt a spártai válasz.

Soha egyszerűbb, meghatóbb szavakban nem mondtak az absolutismus igazságtalanságai fölött lesujtóbb, megsemmisítőbb ítéletet.

S milyen mély gúny, mennyi igaz fájdalom, haza- és emberszeretet hangzik ama néhány igénytelen szóból felénk?

Még egy „vicze”.

Ismeretes dolog, hogy az új birói rendezésre vonatkozó törvényjavaslatok - melyek 1870-ben kerültek az országgyűlés asztalára - a bíróságoknak igen sok emeletét, s minden fokozatban pót- és segédbírók föllállítását ajánlják.

Ezen sokemeletű hivatali osztályokról szól Deák Ferencz adomája:

II-ik József császár, ki udvara cselédségét a legutolsóig ismerni szokta, kora reggel egy cseléd-félével találkozik, ki meghunyászkodva vonul a fal mellé előle.

- Kicsoda kend? - kérdi a császár ismeretlenétől.

- Felsőleges uram, én az udvari kályhafűtő segédjének „viczéje” vagyok.

A császár elmosolyodott és zsebébe nyulva pár aranyt vett elő.

- Fogja kend, itt van 10 arany; fogadjon kend is magának egy „viczét”.

Egy épen idejében ejtett szó.

1870-ben, a francia-német háború alatt s talán miatt hire járt, hogy Beust államkancellár helyét gróf Andrássy Gyula magyar miniszterelnök fogná betölteni; maga helyett pedig olyan kormányelnököt ajánl, a ki neki tetszik.

A Deák-párti képviselők közül ezt valaki Deáknak tudtul adni óhajtván, következő párbeszédet folytatott vele:

- Feri, baj van.

„Melyik?”

- Nagy baj, mit eltűrni már csakugyan nem lehet.

„Ne kiabálj, hanem mondd meg, mi hát az a nagy baj?”

- Hát csak az, hogy Andrássy elmegy kancellárnak Bécsbe, maga helyett pedig ide küldeti miniszterelnöknek Feszteticset.

„Leót?”

- Dehogy: Györgyöt.

„Na ezt már nem hiszem, mert Györgyöt sokkal okosabb embernek ismerem, mintsem elvállalná ama szerepet.”

Deák emez épen jókor mondott nyilatkozatát megtudta Andrassy is, ki aztán jobbnak látta, annyiba hagyni szándékát - s Verebesre utazott.¹

„A nagyság átka.”

Hogy mi minden megeshetik egy nagy férfiun, pusztán a nagysága iránt nyilvánuló tisztelet révén, tapasztalhatjuk a következő adomából, mely a milyen épületes, ép olyan hiteles is.

1867-ben, midőn a Deák-kultusz körülbelől tetőpontját érte el, majdnem naponként igen számos és válogatott társaság szokott az „Angol királynőhez” címzett szállodában Deák szerény lakásán összejönni. Kül- és belföldi diplomaták, politikusok, követek, művészek és írók, tudorok és országnagyok mintegy vetekedtek egymással Deák iránti határtalan tiszteletük tolmácsolásában.

Egy mélabus őszi délután esti óráiban különösen diszes társaság találkozott Deáknál; midőn minden teketória nélkül egyszerre csak benyit hozzá egy különben derék varga-mester-ember valahonnan a vidékről.

Köztudomásu dolog ugyanis, hogy Deáknál nem szokás bejelenteni senkit sem. Ajtaja nyitva. Inas nem kotnyeleskedik előtte. Deák klasszikus egyszerűsége nem türi meg az efféle cifraságokat.

A varga tehát minden nehézség nélkül bejöhett hozzá, ki vásottá kefélt fekete magyar ruhájában szörnyen alázatos képet vágva állott elibe; s ujjai közt labdává gyürvén rücskös kalapját, ekképen kezdé mondókáját:

„A tekintetes ur-e Deák Ferencz nagy hazánkfia?”

- Igen, engem Deák Ferencznek hívnak. Mivel lehetek szolgálatjára?

„Ugyan kérem - mondá a becsületes varga akadozva - én és a feleségem, hála istennek, szerencsés életet élünk. Csak egy hiányzik boldogságunkból, hogy teljes legyen, ha t. i. a tekintetes ur megengedné, hogy iránta való tiszteletünket és elragadtatásunkat illő módon kifejezhessük.”

- Köszönöm, köszönöm! - viszonzá Deák szokott nyájasságával.

A varga a sikertől vérszemre kapott s leirhatlan alázatossággal folytatá:

„Kinn áll a feleségem; messze utról jött ide, hogy tisztelete jeléül a tekintetes ur arcát megcsókolhassa. Ez az ő vágyainak legmagasbika. Ez az ő legfőbb boldogsága. Engedje meg neki; kérem szeretettel.”

Deák Ferencz helyeslőleg intett fejével.

Beállit egy hosszú, vézna, sárga, fogatlan asszonyság, ránczos arczczal, redős homlokkal; és egy végetlenül epedő pillantást vetve Deákra, tárt karokkal siet feléje.

A nagy Deák oda tartá egyik orcáját a rút sibilla elé s megengedé, hogy megcsókolja.

¹ Tán Terebesre? A gyűjtő.

Később a varga még három szurtos, kóczos, vaczkor-arczu gyermekét is beczipelte, hogy a nagy hazafi kezeit megcsókolják.

És mindezt Deák nagysága iránti tiszteletének jeléül.

Hiába! a nagyságnak is megvannak a maga terhei, sőt tréfás mozzanatai is.

Lamartine is, kit 1848-ban egész boszorkány-csapat rút, vén és piszkos nőszemély jött mint az új köztársasági elnököt üdvözölni, majdnem hasonló dicsőítésnek volt áldozata; de midőn a csókolódásra került volna a sor, a furfangos költő-diplomata egy ügyes frázissal vágta ki magát a veszélyből, mondván: „Francziaország valamennyi hölgyei csókolni való teremtések; de boldog Isten! honnan vegyek időt mindnyájokat megcsókolni, mikor oly sok sürgős teendőim vannak.” S ezzel meghajtva magát nyájasan, termeibe vonult vissza. E rútnál is rútabb fehérszemélyeknek mód nélkül tetszett Lamartine hizelgő bókja, s mindenikök magára értvén az udvarias célzást, lelkesülten és örömittasan távoztak a köztársasági elnök irodájából.

Mind a kettő Ferencz lesz.

Azon napon, midőn Deák Ferencz remek felirati védbeszéde a vidékre is elérkezett, betegedett le H. ur neje. Azonnal a bába, orvos stb. szakba vágó egyéniségekért küldtek; de mindez H. urat nem hátráltatá, hogy a feliratot pártoló beszédet negyedszer is végig ne olvassa, midőn az orvos belép, s neje hogylétéről tudakolódik.

- A bába végzi kötelességét; hanem ezt olvassa el kedves barátom! - és székre ültetvén az orvost, kezébe nyomta a hirlapot.

- Részemről helyeslem, - szól az orvos, - hát barátom milyen véleményben van? mert mint látom izgatott.

- Én? - Ha fiam lesz, Deák Ferencz nevére, Ferencznek kereszteltetem, s e perczben rohan be a szolgálók egyike:

- Teins uram! - teins uram! ikrek!!

- Ikrek? - szól bámulva H. ur.

- Igen ikrek! mind a kettő fiu! - s ezzel a szolgáló szaladásnak vette magát, hogy az örvendetes hirt ő kürtölhesse először a faluban.

- Mind a kettő Ferencz lesz! kiált utána H. ur - ha tiz lesz - mind Ferencz!!

Az orvos sem kérdé többet, hogy milyen véleményben van H. ur.

Hunyadi Jancsi.

Irinnyinek az a szokása volt, hogy bárki volt légyen szóban, ő mindenkit olyanformán nevezett meg, mintha a legjobb barátjáról beszélt volna, s mindenesetre nem mondta volna: Nagy Sándor, Rudolf császár, Szent István, hanem: Nagy Sanyi, Rudi császár, szent Pista; mert nála az mitsem határozott, hogy vajjon császárok, királyok, hercegek, bárók, urak, urfiak vagy válogatott czigány-legények voltak-e azok, a kikről szólt.

Egyszer Deák Ferencznél létekor azt kérdi tőle nagy hazánkfia:

- Ugyan mit adnak ma a színházban?
- Hunyadi Laczit - válaszoló Irinyi.
- Igen, a Jancsi fiát - viszonzá Deák komolyan.

A kinek nincs árnyéka.

Deák Ferencz arczképét nézegette egynehány komám uram.

- Mi ez itt a háta megett? - kérdé egyik, a kép árnyéklatára mutatva.
- Hát az árnyéka - fejté meg egyik a többi közül.
- De azt már tagadom! - kiáltott egy harmadik - mert a mi Deák Ferenczünknek nincs semmi árnyéka.

Világos!

T. megye G. kerületi képviselője választóinak községenkint megküldte a Deák 1866. febr. 22-ki beszédjét, melyet a nép örömmel fogadva olvasgatott.

Egy községben, a mint épen a legtudósabb ember a helységből az összegyültek előtt olvassa fenhangon, e kitételhez ér: „a villámhárító is, ha megrozsdásodik, nem hárítja el a villámot. Az ügyes gazda kidobja a rozsz villámhárítót, tesz helyébe ujat; de nem fogja mondani, hogy a villámhárító alkalmatlan és helytelen”, - így értelmeztetett: „lássák, komám uraimék! ha az én szénahányó vasvillám megrozsdásodik, elromlik, nem használhatom; eldobom és mást csináltatok, mert a nélkül nem lehetek.” Mit a többség megértvén, eképen nyilatkozott: bizony csak derék egy ember az a Deák teins ur, hogy az ur Isten tartsa meg sokáig jó egészségben; milyen világosan tud beszélni, hogy a magunk forma szegény ember is megértheti.

Egy kis Fricska.

Mint minden ember tudja, a képviselőház nagy többsége 1866. év tavaszán minden vitatkozás nélkül akarta elfogadni Deák válaszfeliratát; hanem a jobboldaliak kivánták, hogy legyen egy kis disputa.

Mikor aztán már igen is hosszúra nyult a kölcsönös szónoklatok sora, akkor minden oldalról elkezdtek könyörögni Deáknak, hogy szóljon már bele s vessen véget a vitának.

A megszólított aztán azt felelte:

De barátim, nem addig van a! - azt mondom én, a mit a cigány, mikor aratni hívták, hogy a kik elszórták a magot, azok csak szedjék is össze.

Nincs a helyén.

Nagy derűtséget okozott 1866-ban az országgyűlésen az, hogy Deák Ferencz elhagyta a helyét, mely tudvalevőleg a centrum közepén volt s átment Ghyczy Kálmánhoz, ki a baloldalon ült, s leült melléje discourálni.

Egyszer csak szólítja a jegyző:

„Következik Deák Ferencz!”

„Nincs itt!” kiáltják többen a centrumból.

„Itt van biz az - szólta Deák felállva Ghyczy mellől - csak hogy nincs a helyén!” S azután csak onnan a baloldaltól mondta el egyikét legremekebb beszédeinek.

Szerény és kedélyes.

1848. márczius tizenötödike Deák nagy hazánkfíát véletlenségből Zalamegyében Kehidán találta.

Azonban a pozsonyi országgyűlés hova tovább mindig élénkebben érezte Deák jelenlétének szükségességét.

Ez oknál fogva Z.-Egerszegen a hazafiak márczius 16-án közgyűlést tartottak, mely 11 órakor azon végzés kimondása után oszolt el, miszerint Deák Ferencz a követség elfogadására megkérendő.

A Deákhoz intézett felszólítás szóról szóra így hangzott:

„Kedves barátunk! Bécsben az alkotmányért vivó polgárok vére folyt.

Metternich absolutistikus irányu kormánya megbukott.

Apponyi leköszönt.

Ily roppant fontosságu körülmények között alkotmányunkat és a trónt a nép felkarolása által szilárdítani elhatározott komoly szándokunk.

Szükségünk van azért reád, s bizton vártjuk minél előbbi jelenlétedet.” Pozsonyban 1848. márczius 14. hiveid. Aláírva számos alsó- és felsőházi tag.

Nagyszámu küldöttség készült útnak Kehidára. A lelkesedés általános volt; magával ragadta a megye keresztyén és izraelita lakosait, kik hasonlóképen számosan készültek Kehidára.

Az ünnepélyes beszéd-tartásra a megye másod-alispánját kérték föl; ki annyira örvendett e kitüntető megbízásnak, hogy a megelőző egész éjen át nem aludt, hanem beszéde megírásával foglalkozott. Másnap bezárkózott szobájában s még ebédre sem jött ki, a tartandó beszédet magolván be.

Hiusága, büszkesége, reménye, úgy szólván egész valója e beszédben központosult. Nem csodálható tehát, hogy alig várta a percet, midőn a nagy hazafi előtt elmondhatja.

Azonban a nagy férfit szerénysége tiltá, hogy a készülöben lévő megtiszteltetést, bármi csekély volt is az érdemeihez képest, Kehidán bevárja.

Értesülvén Horváth János kamarás által hozzá küldött másolatokból az országgyűlési fel-szólításról, s meglévéen győződve, hogy Zala rendei el nem maradhatnak: már 16-án 5 órakor Z.-Egerszegre érkezett.

„Bejött Deák!” kiáltanak mindenütt, s néhány percz mulva megteltek szobái tisztelőivel.

Megjelentek tisztelkedni a városi tanács s az izraeliták előbbkelői.

Hat óra után megérkezett a megye másod alispánja is, s azonnal Deákhöz sietvén, megbizásá-nak eleget akart tenni s megfelelő positurába vágta magát, hogy ki tudja hány nap óta betanult beszédét annak módja szerint ünnepélyesen elmondja.

Azonban Deák nem hagyta őt szóhoz jutni s a következő kedélyes szavakkal előzte meg:

„Ne csináljatok belőle formalitást, - ugy mond - tudom mit akartok. S ámbár roncsolt egész-ségem miatt tán nem fogom győzni a munkát; mindazonáltal ne vádoljon engem senki arról, hogy a haza hasznára nem tettem a mit tehettem. Elmegyek.”

Elképzelhető a szegény alispán vigasztalhatlansága, ki több napi fáradságos munkáját látta Deák szörnyü előzékenysége által ilyeténképen kárba veszni.

Pedig hogy neki készült! Hogy kiszámította beszédének hatását a tisztelgőkre és Deákra magára! -

Hetven-kedő.

Mint általánosan tudva van, Deák Ferencz az „Angol királynő” szállodában lakik sub numero hetven-kettő.

Természetesen minden vidékről feljövő hazafi első kötelességének tartja őt fölkeresni, s a szállodai portás úgy tudja már a rendet, hogy a mint valaki azt mondja „Deák Ferencz” ő csak az ajtószámmal felel rá.

Igy érkezik oda egy fiatal meg egy öreg hazafi, a fiatal beszél a kapupáholyba:

„Deák Ferencz.”

Visszafelelnék rá neki:

„Hetven-kedő.”

- De már azt kikérjük magunknak, - mordul fel erre az öregebbik hazafi, - hogy Deák Ferenczet ne nevezze nekünk senki hetvenkedőnek, mert ő nem hetvenkedő.

A római császár.

A sok országboldogító és kiegyenlítés készítő között, a kik Deákot a mult években, tarkánál tarkább projectumaikkal mulattatták, volt egy tisztelt polgártárs, a kinek oly komplikált közjogi tervezetei voltak, hogy többszörös látogatás után maga Deák is kénytelen volt meg-vallani, hogy nem képes megérteni azokat.

Akkor a projektumkészítő megkísérté őt írásban felvilágosítani.

Ekkor Deák még kevésbé értette a dolgot.

Végre kap tőle egy levelet, melyben az illető nagy bizalom és titoktartás föltétele mellett csak kivallja azt a titkot, miszerint ő folyó évi január hó negyedikén reggeli három és négy óra között, - fölkenetett római császárnak.

Ekkor aztán egészen értette Deák az emberét.

Deák-adomák.

Nem régiben vidor társaság volt Deáknál együtt. A komoly vitákat pattogó élczek, tréfás adomák váltak föl. Egyik szó a másikat hozta; a többi közt kérdi valaki, hogy vajjon a lapokban hébe-korba megjelenő Deák-adomák mind csakugyan Deáktól valók-e?

Mire Deák mosolyogva jegyzé meg, hogy ő egynémely Deák-adomához ép olyan rokonságban áll, mint a budai keserű-vizhez, mely szintén „Deák-viznek” nevezetik; pedig ő se nem tulajdonosa, se pedig használatára nem vágyódik.

Megbélyegezve!

1866. márczius havában Deák Ferencz arczképe lefoglaltatott; nem ugyan rendőrileg, hanem az árvaintézet javára.

Ugyanis nagy hazánkfia az előtt néhány évvel csupán azon feltétel alatt engedte magát levétetni, hogy az arczképek jövedelme a nevezett intézetnek essék osztályrészül.

A városi tanács ennek folytán a hiteles kiadásu arczképek mindegyikét saját pecsét-bélyegével látta el, hogy ekként gátat vessen az üzérkedésnek.

Ennek daczára annyi nem bélyegezett Deák-arczkép került a piacra, hogy a városi tanács szükségesnek látta a nem hiteles kiadásu arczképeket a jótékonyczélu intézet érdekében el-kobozni, és azontúl a közönség csak bélyegezett Deákat kapott!

Ily áron még Deák Ferencz is szívesen tűrte a bélyeget.

Majd megegyeznek!

Mindenki tudja, hogy az emlékezetes 1867-ki államjogi kiegyezést az ugynevezett hatvan-hetes bizottság élénk, közbe-közbe heves vitái előzték meg.

A többi közt Nyári Pál - e jeles casuista - a következő fogas kérdéssel vélte Deákat zsák-utczába szorithatni:

„Valamint Magyarországnak, ugy az osztrák császári birodalomnak is önálló, független törvényhozásának és annak felelősséggel tartozó független kormányzatának kell lenni. Ha ez így van, - folytatá diadalmasan - bátorkodom kérdeni, hogy a 29. §-ban említett közös minisztérium ki által fog kineveztetni??? -

Nézetem szerint ezt az osztrák császár nem teheti, mint osztrák császár; mert akkor a magyar király souverain jogát sértené meg. A magyar király ismét nem teheti, mert ez által az osztrák császár fejedelmi jogába váгна. Miként lehet tehát e fontos kérdést megoldani?" -

Az egész hallgatóság feszült figyelemmel és kíváncsian nézett Deákra; szentül hitte, hogy erre Deák se tud majd - mint Jókai mondani szokta - kadenciát találni.

Deák nyugodtan és komolyan válaszolt:

„Én azt hiszem, hogy ő Felsége a magyar király és ő Felsége az osztrák császár majd csak megfognak egyezni „maguk közt” stb. Én a dolognak más megfejtését nem tudom.”

E válasz általános derűtséget keltett; tán a benne előforduló igének és névmásnak többes számba tétele által; a mivel Deák mintegy tulhajtotta, karrikizotta Nyári éles ellentétet kereső dilemmáját; lévén az osztrák császár és a magyar király egy és ugyanazon egy személy.

Deák helye.

P-y országgyűlési követnek az a rít szokása volt, hogy valahányszor Deák egyik vagy másik okból az ülésen jelen nem volt, ő az „ország bölcsének” helyére ült.

Pedig P-y nemcsak bölcs nem, de sőt egyike volt az országgyűlés legellenszenvesebb alakjainak.

Egyszer ismét épen Deák helyén ült, még sem ragadt rá semmi ama hely iránti tiszteletből; és az épen beszélő szónokot illetlen módon félbeszakította.

„Igaz - vágott vissza a beszédéből kizavart K-y -, csak nyers vas a mi lényünk; de a nyers vasból lehet baltát készíteni a faragatlan tuskók számára.”

A ház méltán nevette ki a Deák helyét be nem töltő esopusi alakot. -

„Hja! azon helyet - mondák képviselőtársai nevetve - könnyebb elfoglalni mint betölteni!”

A kabát.

18...ben Magyarországon, az alkotmányos élet eme „klasszikus földjén” a honfiaknak még csak mukkaniok sem volt szabad.

Az absolut uralom sötét korszakában éltünk.

Deák véleményére azonban, még azon időben is sokat adtak a bécsi urak.

De Deák akkoriban csak „hallgatása” által adta ékesenszólásának jeleit.

Az már „valami” volt, ha néha néha nagy ritkán mély értelmű példálódzásban válaszolt az ellenfél kihívásaira vagy tudakozódásaira.

Mert „Fühler”-ekben akkor sem volt hiány; szerettek volna a bécsi urak Magyarországgal olyan kiegyezés-félére lépni, ha könnyü szerével juthattak volna hozzá.

Persze csak úgy, hogy az osztrák kecske is jól lakják; s a magyar barátság: a káposzta is meg legyen.

A többi közt egyszer az akkori teljhatalommal bíró államminiszter is (Bach?) tett kísérletet Deák ide vonatkozó nézeteit kipuhatolandó.

Megbizott vele egy ó-conservatív magyar államférfiut, ki Deáknál bejáratos volt.

Ez az uri ember - kit nem bánom nevezzünk A-y grófnak - egy szép „holdvilágos délután” beállit Deákhöz s nagyot kerülve végre kisüti diplomáciai küldetésének célját.

„Az osztrák kormány - folytatá A. gróf - megadná Magyarországnak a teljes politikai önállóságot, kivéven a kül-, a had-, és pénzügyeket.”

- Nekem van egy kabátom - viszonzá Deák; - ha három gomb hiányzik róla, gombolhatom én aztán akár felülről lefelé, akár alólrul fölfelé: soha ugy be nem gombolhatom, hogy a hiány észre ne legyen vehető. Mert ha fönn kezdem a begombolódzást és a következő lyukat a következő gombra illesztem, akkor alul csüng le kabátom egy része; ha megforditva, akkor fönn. -

A. grófnak sem volt sürgősebb dolga, mint Deák hasonlatát azonos módon megvinni Bécsbe az államminiszternek.

Ez nagyon zokon vette Deák példálódzását és hogy szörnyü haragjának megfelelő kifejezést adjon, a következő szavakra fakadt:

„No, jó! Akkor levágatjuk a gombokat mind a kabátról!”

A. gróf később egyszer a miniszter e fölkiáltását is elbeszélte Deáknak; mire ez vállat vont és egykedvüleg viszonzá:

- De már úgy a kabát meg épenséggel nem lesz begombolva. -

József főherczeg Deáknál.

József főherczeg 1848 óta, a mikor még gyerek volt, nem találkozott Deákkal.

Miután honvédelmi főparancsnokká kineveztetett, egyik nap a Nádor-utczán sétált valakivel és távolabb megpillantotta Deákot.

Mindjárt oda ment, kezét nyujtott és örömét fejezte ki, hogy jó színben látja.

Deák nem tudta, kivel beszél; azért csak általánosságban kérdezte:

- Hát kegyed most itt van?

- Igen - felelé a főherczeg; - fölcsaptam honvédnek. -

- No, az derék dolog. Isten áldja meg!

Ezzel elváltak.

A főherczeg mindjárt elbeszélte találkozását Deákkal gróf Andrássynak, és hogy nem ismert rá az „öreg ur.”

* * *

A pesti városligeti körönd egyike Deák kedvencz mulató helyeinek.

Ide szokott ő délutánonkint kirándulni hogy a politikai élet fáradalmaait kipihenje.

Deák „szerénységi” bizonyítványai közé tartozik, hogy rendesen tíz krajczárért vált magának helyet az omnibuszon, - mely nem ritkán fő- és legfőbb uraságokkal telik meg, kik „jó hangnak” tartják az „öreg ur” ezen proletarius példáját követni, mihelyest észreveszik őt a társas-kocsin. -

Ilyen szokása Deáknak a többi közt az is, hogy a hat krajczáros kbanosznál drágább szivart nem sziv. -

Künn a köröndet egy csonka zsidó honvéd fonadék-székekkel rakja körül, melyek az estvéli órákban majdnem mindig betöltvék miniszterekkel, képviselőkkel, írókkal s a város legszebb delnőivel.

Mert köztudomásu dolog, hogy e diszes körben valahol Deák is bizonyosan jelen van.

Egyszer Deák, szokása szerint, magába mélyedve hallgatagon ült a körönd közepén; midőn gróf Andrassy Gyula a magyar miniszter-elnök sietve közeledik feléje s mellette, nyájasan köszönve, helyet foglal.

Deák a köszöntést méltóságteljesen viszonzá.

Andrassy gróf épen akkor érkezett Bécsből s hihetőleg sok fontos közlendője volt Deákkal; mert azon percztől fogva hogy melléje ült, folyvást ő beszélt.

Deák figyelmesen hallgatta Andrassy gróf közleményeit; de folyvást hallgatott.

Andrassy gróf a külügyekre tért át - Napoleon herczeg épen az időtájt járt Bécsben - és meglepőbbnél meglepőbb hírekkel igyekezett Deákot föl-villanyozni hüvös szótlanságából.

De Deák nem szólt egy szót sem.

Azután Andrassy is hallgatott jó darabig.

Végre ismét fölvette a társalgás fonalát, s minden szót hangsúlyozva lassu vontatottsággal mondá:

- Ekkor s ekkor sétáltál a Nádor-utczán? -

- Igen. -

- Megszólított egy katona-tiszt?

- Igen. -

- Nem ismerted?

- Nem. -

- De én tudom ki volt.

- Jó. -

De csak nem kelthetett Deákban kíváncsiságot a gróf.

- A bizony nem volt kisebb egyéniség, mint József főherczeg! - végzé Andrassy gróf sardonius mosolylyal diplomaticus arczán.

Elképzelhető Deák megdöbbenése.

Nagyon röstelte, hogy oly könnyü szerrel bánt el a főherczeggel.

Ő valószínűleg udvariasságból nem tudakozódott ismeretlenétől kiléte után. József főherczeg pedig talán szerénységből hallgatta el nevét, vagy tán úgy vélte, hogy Deák ismerni fogja már őt látásból legalább. -

Nemsokára azután Deák tiszteletlátogatást tett a főhercegnél. Természetes, hogy a főherceg kitüntető szívélyességgel fogadta, és ha Deák mentegődni akart, a beszédet egyébre fordította.

Másnap József főherceg visszaadta a látogatást egész váratlanul az „Angol királynő”-ben.

Nem élcz, de igaz.

Kossuth Lajos a „Pesti Hirlap” 1841-ki évfolyamának 52-ik számában hatalmas vezércikkben ostorozza a megyék hanyagságát, melyet a törvények végrehajtása körül tanusítanak.

S hogy szavainak súlyt adjon, Deákra hivatkozik a következő szavakkal:

„Deák Ferencztől hallottuk, hogy minálunk Magyarországon a törvény iránt élénkebb részvét csak addig mutatkozik mig vitatás alatt van; ha egyszer meghoztuk, el tesszük szunyadni számos elszenderült társai közé, és ismét uj törvényt sürgetünk. Ez - fájdalom! - nem élcz; sőt nagyon is igaz!”

Gyanus bók.

Deákról mondják, hogy midőn említék előtte a hirlapok azon hírét, miszerint Hevesmegye főispánjává Visontai Kovách László - az országgyűlés derék háznagya - lenne kinevezendő; a jelöltet következő gyanus bókkal vigasztalá:

- Ne boszankodjál Laczi; hisz tudod, hogy azok a journalisták kitalálnak mindent, a mivel a kormányt kompromittálhatják.

Kovács László tudta jól, hogy Deák szereti néha a tréfát. Nem is vette hát komolyan; hanem maga is jóízűen nevetett. Legalább nem tudták, hogy kinek rovására nevetnek.

Deák mint kortes.

Az országgyűlési képviselők közt nagyban folyt a korteskedés.

Arról volt szó, hogy ki legyen a főszámvevő-szék elnöke?

A szakavatott Weninger Vincze-é, vagy Gajzágó Salamon, kit főleg becses politikai szolgálataiért ohajtottak többen ama kitünő és fontos állással megjutalmazni.

A miniszterek jobbadán Gajzágó pártját fogták.

Deák és Csengery Weninger mellett korteskedtek.

Ez alkalomból az ellenzéki lapok a következő adomát közölték:

A Deák-kör 1870. június 23-án, csütörtök este értekezletet tartott.

A Gajzágó-Weninger jelöltségi kérdése is szőnyegre került.

Midőn Deák indítványozá, hogy a jobboldal jelöltjeinek névsorába vétessék föl Weninger is: e nevet ki sem mondhatá egészen s már rádördült a Gajzagóisták táborának jelszava: „nem kell! nem kell!”

E vad orditózásra (mint jellemeztették később, az „öreg ur” által is) Deák oda fordult a kiáltozók felé és szólott eléggé érthető haraggal:

„Hát kérdeztem én önöket, hogy kell-e vagy sem?”

Hát nem vagyok-e tagja ezen körnek én is? -

Nincs-e jogom azt proponálni, a mit jónak és helyesnek látok?

A kinek nem tetszik propositióm, az szavazzon másként, s ne kiabáljon feleslegesen!”

„Tisztelt pártvezérünk”... kezdte beszédét Hrabár Manó, mingyárt a leirt jelenet után.

- Pártvezérük az uraknak az ördög, de nem én! - vágott közbe Deák.

Két szivar közt.

Csengery Antal: „Igaz-e, a mit a német ujságok irnak, hogy Andrassy miniszterelnök lemondott?”

Deák Ferencz: „Le nem, de fel a pártnak minden barátságot.”

Két Deák Ferencz.

Vidats János az 1870-ki országgyűlés valamelyik ülésében bejelentette Deák Ferencz kérvényét, melyben segélyezésért folyamodik a rokkant honvédek alapjából.

No, ne tessék megijedni!

Ez a Deák Ferencz nem „nagy hazánkfia”; hanem egy simplex honvéd, a kinek az 1848/9-ki forradalomban egyik lábát és fél kezét - meghagyták.

Az „öreg” ur szintén jelen volt a kérvény benyújtásakor s nagyot nézett nevének említésére.

Később azonban, midőn megtudá hányadán áll a dolog? kifejező pantomimikával mutatá, hogy bizony ő is rokkant honvéd már. Pedig hála Isten! még nem az.

Keserű „neki.”

Lónyai Menyhért magyar pénzügyminiszter nagyon is értett hozzá, hogyan kell csürnic savarni a törvényt, ha tetszése szerinti értelmet akart belőle kimagyarázni.

Az új építkezések az 1868-ik évi 22. t. cz. értelmében teljesen adómentesek voltak.

A pénzügyminiszter a törvényt úgy értelmezte, hogy az adómentesség a földtehermentesítési pótlékra nem terjed ki, s ez értelemben egy körrendeletet bocsátott ki.

A pesti házi urak szörnyen meghökkentek; s a fenyegető veszély elhárítása végett Deák Ferencz képviselőjükhöz fordultak, ki meg is ígerte nekik, hogy a mennyire tőle telik, ő pártfogásába veszi ügyüket.

Pest város közönsége e tárgyban tehát egy kérvényt nyújtatott be Deák által az országgyűlésnek, mely az 1870-ki márczius 18-ki egyébként is nevezetes ülésen került tárgyalás alá.

Deák kérdést intézett Lónyaihoz.

Lónyai hosszú beszédben válaszolt s az ő felfogásának helyessége mellett érvelt.

A ház már-már hajlandó volt igazat adni Lónyainak.

Ekkor fölkel Deák és remek beszédében halomra dönti Lónyai egész okoskodását. Egyszersmind hevesen kikel a miniszteri mindenhatóság kényuralma ellen mondván:

„A minisztériumnak olyan tág hatalmat soha sem adott az országgyűlés, s remélem nem is fog adni soha, hogy törvényen kívül új terheket vessen ki.” (Élénk helyeslés.)

Lónyai magán kívül volt. Első esetnek mondá a jelent, midőn ő az országgyűlési többség vezérével így ellenkezésbe jutott.

De azért a beszéd után a miniszteri karosszékről Deákhöz sompolygott s megkínálta cukorkákkal.

Erre vonatkozik aztán az az adoma, mely szerint Deák a kínált cukorkát elfogadva azt mondta volna Lónyainak:

- Tán azért kínálsz cukorral, hogy ne legyen oly keserű „neked”.

Lónyai az eset után pár héttel leköszönt a magyar pénzügyminiszterségről, s mondják hogy nem minden tekintet nélkül a fönt elbeszélt adomára.

Bölcsészet és bölcsesség.

Deáknak egyik szellemdus jellemrajzirója tevé azon találó észrevételt, hogy hazánk „bölcse” mint gyakorlati politikus nem valami nagy barátja az elvont elméleteknek.

A következő adoma a Deák életéből, a mellett tanuskodik, hogy mint „bölcész” sem kedveli az abstract teoriákat.

Az „attikai só” is csak fűszer előtte, nem pedig eledel.

Deák tudvalevőleg egyik legkiválóbb disze a magyar Akadémiának.

Mint tudós társasági tagnak, bár a jogi osztályba tartozik, nem ritkán van alkalma a bölcsészeti osztály tekintélyeivel is találkozni és szóba ereszkedni.

Egyszer egész társaság „bölcész” vette körül a haza „bölcset.”

Csakhamar élénk eszmecsere fejlődött ki közöttük.

A vita tárgyát természetesen a „bölcészet” képezte.

Egy pergamen képü öreg ur úgy vélekedett, hogy: „a bölcsészet a tudományok anyja és leánya egyszersmind.”

„A bölcsészet - ugymond - a végokok fürkészetének tudománya rendszeres és szerves egésszé „kőgítve.” Cartesius (Des Cartes) vagy Spinoza „substantiája” és Fichte „én-én”-je között valamint Kant „a tiszta ész bírálata” című művében kifejtett „transcendentalis” bölcsészete közt ő nem lát akkora különbséget, hogy Hegel érthetlensége és Spinoza vallomása által át ne lehetne hidalni köztük a látszólagos hézagot. A végeredmény ugyanis Spinoza következő híres mondatába foglalható össze: Non dico, me deum omnino cognoscere; sed me quaedam ejus attributa, non autem omnia, nequae maximam intelligere partem.”²

Egy másik tudós, kinek arcza inkább volt geometriai figura mint emberi ábrázat, még hóbor-
tosabb definitiók tévegébe bonyolódott.

„Az egész látható természet - mondá e megtestesült oktaëdron - s talán a láthatlan is, mintegy az ember teremtésének története; és a természet összes alkatrészei: ásvány, növény, állat csak fejlődési mozzanatok, mintegy tökéletlen kísérletek az egy ember létrehozására. Azért: hogy az ember világrajövetelével a teremtés, mely benne célját érte, rögtön és minden átmenet nélkül megszűnik, mintegy megszakad. A mit Göthe a virág különböző alkatrészeiről mond, hogy t. i. ezek csak különböző fejlődési fokozatai a levélnek, s mintegy a virág történetét képezik; ugyanazt mondom én az emberről, kinek teremtési története azonos a természettel.” -

Még lélek-fárasztóbb az, mit egy őszbe csavarodott aggastyán mondott a következőkben:

„Minden kor és ország bölcsészei, az „isteni” Platontól az „istentelen” Hippiaszig, Cartesius-
tól le egész Hegelig, a „lét végokaira” nézve - habár tudtok nélkül, sőt tán akaratuk ellenére -
egy és ugyanazt állították.

Az egész könyvtárakra menő félreértésnek a szavak tökéletlensége, vagy ha úgy tetszik, az emberi tökéletlenség volt oka. De elveik, rendszereik és eszméik lényegökben azonosak. Csak azok kifejezésében különböznek egymástól. „Substantia”, „természet”, „véletlen”, „anyag” ugyanis legbensőbb lényegökre nézve - mindnyájok vallomása szerint - egyaránt magokban foglalják az érthetőt és az érthetlent, a megfogható és a megfoghatatlant. Ők tehát mindnyájan abban tévedtek, hogy a megfoghatatlant *ugyanazon szóval* illették és jelezték, mint a megfogható.

Innen eredt az a tömérdek visszaélés a szavakkal, az a sok félreértés, fogalom-zavar és sophisma.

A mondottakból önkényt következik az alapigazság: hogy ha a megfoghatatlannak van egy igen jó és teljesen megfelelő szava, mivel semmi olyasra nem alkalmazzatik, a mi megfogható; használjuk ezt a szót, minden más szó helyett a megfoghatatlannak jelzésére.

Ez a szó: **isten**.

Az isten előttünk tehát azért megfoghatatlan; mivel reánk nézve, nyelvünkben, az a mi megfoghatatlan: az az isten. Helyesen, jól mondja Shaekespeare Romeoja Juliának a rózsáról, hogy nem a név a fő; s ha az, mit mi rózsának hívunk, másképen neveztetnék is, mégis édesen illatoznék.”

² A „gyöngébbek” kedvéért lefordítjuk Spinoza főntebbi latin mondókáját magyarra. Értelme szóról szóra im a következő: „Nem mondom, hogy az istent egészben véve megismertem; de igenis értem némely sajátosságát (attribut), habár nem is mindeniket, sőt még csak azok legnagyobb részét sem.” A gyűjtő.

Igy a költői lelkü aggastyán; kitől a szót egy föllengző fiatal tudós vevé át, a bölcsészetet egy olyan hajóhoz hasonlítván, mellyel a tudomány világtengerén a mindenséget körülhajókázhatjuk ugyan; de végezetre is csak visszaérkezünk kiindulási pontunkhoz.

„Miben különbözik tehát a bölcsész - folytatá - attól ki nem gondolkodik, a tudós a tudatlantól? abban, hogy míg amaz a tapasztaltakból meríti a megismerést, hogy nem lehet tudni semmit az istenre vonatkozó dolgokból; addig emez még azt se tudja, hogy nem tud és nem is tudhat semmit.”

A szives olvasó láthatja, hogy a társalgás meglehetősen „szürke” elmélkedéssé foszladozott szét; midőn Deák a következő elmés észrevétellel adott más, derültebb irányt a beszélgetésnek:

„Én a bölcsészet tudományát a zsirhoz hasonlitanám. Jó, mint ez a különböző ételeknek, az a különböző tudományoknak izletesbbé tételére, - apró adagokban.

De kinek jutna eszébe, a puszta zsirt eledel gyanánt megenni?! -

S ha mégis rászánja magát valaki, ugyan jó gyomra legyen, ha meg is akarja emészteni!” -

Deák szerénysége.

1867. februárius 17-éről van keltezve az a királyi leirat, melyben a magyar király Magyarországnak a független felelős magyar minisztériumot megadja, s gróf Andrássy Gyulát miniszter-elnökké kinevezvén, őt bizza meg a minisztérium megalakításával.

Deák ugyanis a miniszterelnökséget, melylyel megkináltatott, nem fogadta el; a mi akár szerénységből, akár politikai elővigyázatból történt legyen is, mindenképen csak becsületére válik.

Febr. 18-ika Pesten nagyszerű ünnepély napja volt.

A legszebb tavaszi nap a természetben, öröm a szivekben, várakozás az arcokon, tolongás az utcákon s lelkesült örömszaj a köztermekben - ez uralkodott Pesten febr. 18-ika reggelén.

Este hét óra felé kezdődött az ünnepélyes kivilágítás.

Folyvást sok ezer ember hullámozott az utcákon.

Az egyetem-térről nyolcz óra után fáklyás menet indult az ifjuság részéről.

Deák dicsőített neve zengett az ajkakon, viszhangzott a szivekben.

Az ő győzelme, az ő fényes diadala volt e nap.

Az esti órákban távirat érkezett Ő Felségétől, melyben örömét fejezi ki a leirat lelkesült fogadtatása felett.

A Deák-körben értekezletet tartottak, s itt gr. Andrássy Gyula bemutatta magát, mint a kabinet megalakításával megbízott miniszter-elnököt. Beszédében kijelenté a gróf, hogy a minisztériumot már megalakította, hogy ő és társai a súlyos felelősséggel járó feladatot csak azon öntudatban vállalták magukra, hogy Deák és pártja által minden erővel támogattatni fognak.

Ő és társai minden lehetőet elkövetnek, hogy az alkotmányt a nemzetnek sértetlenül adhassák át.

Az ő és társai politikája nem lesz Andrássy vagy Eötvös politikája; sőt inkább a Deák-párt politikai törekvésének meghamisítatlan kifejezése.

Minden szem Deákon függött.

Deák egyikét tartá a legszebb rögtönzött beszédeknek.

Minden szavából a szerénység ibolya-illata áradt szét.

Többi közt azt mondá:

„Az, hogy - a mint mondjátok - én vivém elől a zászlót, nem azért történt, mintha mások tán még jobban nem tudták volna lobogtatni azt; hanem mert az ut oly keskeny volt, hogy csak egy ember fért el rajta, s az esetleg úgy akará, hogy én jussak előre.”

A mikor korteskedett.

Az állami főszámvevőszékre az államháztartás ellenőrzése lévén bizva: annak elnöksége oly fontos állomás, hogy nem csoda, ha betöltése élénken foglalkoztatta 1870-ben az országgyűlési pártokat.

Az államszámvevőszéki elnökségre, mely állás a törvény szerint miniszteri ranggal és fizetéssel van ellátva, tulajdonképen csak két jelölt volt: Gajzágó és Weninger; a többit csak azért tették melléjük, mivel a törvény azt rendeli, hogy a képviselőház 3 jelöltet válasszon és terjesszen föl.

Deák Ferencz, Csengeri Antal s még néhány deák-párti képviselő, valamint csaknem kivétel nélkül az egész baloldal Weninger mellett volt, ki a pénzügyi dolgokban kitünő szakférfiu.

Andrássy gróf és a jobboldal nagyobb része Gajzágó mellett, a ki még csak ezután bizonyíthatja be, hogy bir-e elég képességgel, szakismerettel ez egészen új, nevezetes intézmény szervezésére és vezetésére.

A korteskedés mindkét jelölt részére élénken folyt, s mondják, hogy egy túlbuzgó jobboldali képviselő Deákot is kapacitálni akarta, dicsérve Gajzágó képességeit, a mire Deák azt felelé:

- Ha a kertészem meg is menti életemet, még sem jutalmazom azzal - hogy szakácsommá teszem.

- De Gajzágó - felelé a képviselő - oly parlamentileg iskolázott fej, hogy a szokatlan hivatásban is hamar otthon lesz. -

Az „öreg ur” egy adomával felelt:

- Egy tógátustól kérdezé a házi kisasszony: tud-e zongorázni? s ő azt felelte: nem tudok, de majd megpróbálom! -

Hirlapi kacsa.

Egy pesti napilap az idén a következő tréfás történetkét közlé:

„Deák Ferencz a tavaszias idők beálltával ismét rendes vendége a városligetnek.

Legujabban azonban az állatkert helyiségét látogatja s különösen egy új vendég, egy bozontos medve nyerte meg hajlamát.

Deák Ferencz fölzsémlézve szokta fölkeresni a medve-ketreczet; esernyője végére szur egy-egy darabot, s úgy nyújtja be pártfogoltjának.

Legujabban ismét egy nagy darab zsemlét tűzött az esernyő végére; hanem a maczkó ez uttal nagyon udvariatlanul viselte magát, mert nemcsak a zsemlét, de az egész esernyőt bekapta a ketreczbe s darabokra szakgatá.

Az „őreg ur” jóízüt nevetve mondá:

- Ejh, ejh, hát a medvevilág is tud hálátlan lenni! - És esernyő nélkül távozott.”

Eddig szól a történet.

Hanem a „P. Napló” még azt is hozzá teszi, hogy midőn Deáknak egy baráti körben e történetkét felolvasták, tréfás humorral így szólt:

- A dolog egészen igaz. Magam láttam. Csak az a kis különbség van benne, hogy nem annyira velem történt, mint egy öreg asszonysággal. Aztán nem is medve volt hanem majom. Aztán nem is az esernyőt kapta el, hanem az asszonyság kalapját. Az asszonyság nagyon sajnálta a kalapot, de hogy valamit szólt volna, azt nem hallottam.

„Egyébb részleteiben az egész történet való;” tevé utána alig észrevehető mosolygással. -

Deák a szászok közt.

Kőhalomszéken, Erdélyben, koronázási ünnepélyt rendeztek, melyről, midőn hazaérkeztek egy szomszéd-hatóság küldöttei, a helységben lakó szászok azt kérdezték tőlük: hogy hát mit csináltak? mire azok azt felelék: jaj, barátim, nagy vivátokat kiáltottunk Deák Ferenczért.

- Hát ki az a Deák? - tudakozódtak a szász atyafiak.

- Biz azt mi nem tudjuk - felelék; - hanem nagyon derék embernek kell lennie, mert az ország javát akarja. -

Mire a szász atyafiak poharazni leülvén, egymásra köszöntöttek Deákért és éltették az előttük „eddig ismeretlen” nagy férfiut.

Hja! gondoskodtak róla Bach és Schmerling, hogy Deák hirneve ne jusson a szászok közé.

Furcsa kérelmek.

Deákhoz folyvást sok levelet és kérvényt intéznek mindenfelől:

Ezek között igen naivak is fordulnak elő.

Nem rég egy ember a végett folyamodott hozzá, hogy ismeretes befolyásánál fogva eszközölje ki a kormánynál, mikép ő legalább ha csak egyszer is - nyerhessen a lutrin.

Minap meg egy a mexicói udvarnál szolgált szakácsné kereste föl, hogy tartson mellette beszédet a képviselőházban, s Mexikóban hátramaradt bérét fizettesse ki a miniszteriumnál.

Ügyes mentség.

Több lap azon hirt közölte, hogy József főherceg az „öreg urat” meghívta a Margit-szigetre, a mely tudvalevőleg a főherceg tulajdona.

A míg Deák ott vele időzött, tudtán kívül az „Angol királynő”-nél levő szállásából Deák holmiját odavitette, s aztán egyenesen a kastély két számára elrendezett szobájába vezette Deákot pihenni, fölkeréven őt, hogy töltsen ott a nyarat.

A „P. Napló” azonban azt írja, hogy az egész adomából annyi való, hogy József főherceg a Margit-szigeten magának fentartott helyiségből két szobát Deák Ferencz rendelkezésére bocsátott, az alkalmas időszak élvezetése végett.

Deák e gyöngéd figyelmet méltó köszönettel fogadta; azonban országgyűlési teendői által szakadatlanul el lévén foglalva, ekkorig nem használhatta.

A „költők fejedelme.”

Hugo Károly is irt Deákhoz 1868-ban egy levelet.

„Ha - úgy mond - a fejedelmektől nem fogad ön el érdemjelt; fogadjon el tőlem, a poesis fejedelmétől, azon különös érdemért, hogy az én sürgető adósságaim egy részét fizesse ki.”

Hugonak volt ugyanis egy nem rég az előtt „művészete és tudományáért” kapott érdemjele. -

Deák pénzt küldött Hugonak; az arany érdemjelt pedig a múzeumnak adta. -

Csak egy a baj.

Deák Ferenczet egy vidéki ismerőse meglátogatván, midőn kérde az „öreg urat,” hogy érzi magát, Deák joviális humorral azt felelte:

„Köszönöm, már jobban vagyok; csak egy bajom van, mit azonban sem orvos sem idő meg nem gyógyít - vénülök.”

Besze beszél.

Lövész-ünnepélyt rendezett a bécsi némettség. Tüntetni akart az 1866-ki porosz vivmányok, nevezetesen Ausztriának Németországból való kiutasítására ellen.

Össze is sereglettek tehát Németország elégedetlen részeiből a híres lövészek Bécsbe, hol őket a kedélyes bécsiek nagyszerű pompával és ünnepélyességgel fogadták.

Besze János, a mi Beszénk, e mulattató társalgó és híres lövész tenyere is viszkedett nagyon.

Meg nem állhatta tehát, hogy Bécsbe ne ránduljon az inposans lövész-ünnepre, lévén neki nagy kedve megmutatni a német sógornak, hogy „ki a legény a csárdában”.

A lövész-ünnep - így beszél Besze - a többi közt egy gyönyörű zászló is volt a pályadíjak között, melynek elnyeréseért három cél táblára lődöztek.

Az első czéltábla a magyar király, a második a királyné, a harmadik végre Deák Ferenczünk nevére kereszteltetett.

Németország két legügyesebb lövésze a két első czéltáblára lőtt.

A királyért Kaltenbrunner, a királynéért Holzgethan.

Deák Ferenczért minden áron egy bécsi lövész akart löni.

Ennek hallatára felforrtant Beszében a vér, előre lépett és így szólt:

- Tiltakozom ellene, uraim! Deák Ferenczért csak magyar lövész lőjjön; én magamra vállalom ezt. -

- Jól van! - mondák a németek; s ezzel megkezdődött a verseny.

Először Kaltenbrunner célzott és egymásután hétszer lőtt a fekete pontba.

A tetszés-zajnak hossza-vége nem volt; mert őt tekintették a győztesnek.

Ekkor azonban Holzgethanra került a sor, lőtt és lőtt és egymásután nyolcször lőtt a fekete pontba; a kilencedik lövés már eltévesztette a czéltáblát.

Kaltenbrunner le volt győzve és a riadal most már Holzgethan körül ujjult meg.

Most Beszébe került a sor.

Nem sokat tartottak felőle; mert hát hiszen elődei már a legbámulatosabb ügyességről adtak bizonyosságot.

Ő azonban - Besze beszéli így - vas nyugalommal állt a czéltáblával szembe; érezte, hogy vére hideg, keze szilárd, szeme biztos. Célba vette a táblát, és közepes-közepébe talált hétszer... nyolcször... kilencszer! (eget hasogató lelkesedés!)... tizenkétszer egymásután, a nélkül hogy egyszer is elhibázta volna.

Besze győzött; Deák Ferencz nyerte el a díjat.

A lelkesedés határtalan volt. Kaltenbrunner és Holzgethan - így Besze beszéli - elébe jöttek s fejüket meghajtván mondák:

- Te vagy, elismerjük, a mi mesterünk! -

A lövészek ezrei Beszét vállakra emelték, s diadalban hordozva őt körül az innepély színhelyén, teljes erejükből, teli torokkal kiáltották: „Éljen Deák Ferencz!”

Ez azonban Beszébe nézve majdnem végzetessé vált. Mert a mint az oda tóduló közönség őt a lövészek vállain megpillantotta és az „éljen Deák Ferencz!”-kiáltásokat hallotta, némelyek a dolgot félre magyarázták s elkezdték kiabálni. „Le vele! ez nem Deák Ferencz! ez valami csaló! hiszen mi ismerjük jól Deák Ferenczet! ez nem ő! üssétek agyon azt a gaz ficzkót!”

S a tégláknak, fahasáboknak, göröngyöknek, sörös kancsóknak egész sápora zúdult a szegény triumphator fejére; míg végre nagy ügygyel-bajjal sikerült a tömeget fölvilágosítani és lecsöndesíteni.

Hja! Nem tanácsos a Deák nevével játékot üzni még Bécsben sem! -

Mulatságos quiproquo.

1865-ben a lég ugyan már telve volt kiegyezési hírekkel; de a föld még mindig spiczliktől hemzsegett.

Lustkandel, a jog-eljárás nyomorult elméletének föltalálója, kinek mégis van annyi érde-
me, hogy - ámbár akaratlanul - Deáknak egy örökbecsü dolgozatát provocálta; - Lustkandel,
mondjuk, az időtájt egyike volt a leggyülöltebb neveknek Magyarországon.

Na, hát épen azon napokban a régi „Presse” levelezője vagy mije, egy ifju író, ki exoticus
külseje által iparkodott magát feltűnővé tenni, meglátogatta Deákat.

Nem a Deák modora, hogy az ilyen szemtelen tolakodókat kiutasítsa szobáiból.

Hanem mivel ugy is csak szemfüleskedni járnak hozzája, egy-egy lóvá tevő dupe, vagy
sikerült felültetés által adja tudokra, hogy nem szivesen látatnak.

A régi „Presse” levelezője tehát, épen - midőn látogatását végezve - indulni készül, lép be
Deákhoz egy magos állású ur (t. i. hogy mikor áll, akkor megüti a hat láb magosságot) s kérni
Deáktól, hogy ki volt ez az eltávozott idegen?

Deák kedélyes humorával azt feleli neki rá:

- Ez volt Lustkandel. -

- Ah! - És mit akart itt? -

- Lejött alkudozni. -

A magos állású ur alig is várhatta, hogy megint elfordithassa a kilincset.

Sietett ostromléptekben föl a casinoba. Megállhatta, hogy odáig senkinek sem szólt; de ott
aztán megadta magának azt az elégtételt, hogy egy ily fontos ujságot, a mit ő tudott meg első
kézből, mentül nagyobb dimenziókban elterjeszthessen.

Ott whisztezett pedig egy asztalnál három sima homloku öreg urral egy szintén sima homloku
ifju ur, ki a jól értesült hír szerint, ugyancsak a régi „Pressének” volt, de „titkos,” levelezője.

Hát a mint meghallja Szemfűl ur ezt a hirmondást ott a háta mögött; egyszerre előveszi a
fogfájás; engedelmet kér: ő egy kicsit haza megy, kreozot-olajat kell gyapottal a fogára tenni,
de mindjárt visszajön, addig játszanak strohmandlival.

Onnan pedig aztán vágtatott egyenesen a táviráda-hivatalba táviratozni a „Pressének”:

„Pest. Lustkandel hier. Mit Deák unterhandelt. Beste Quelle. Resultat gleich erfahre.”

Mire visszatért a casinóba, már akkor Deák maga is ott volt; ott ült mint rendesen, a zöld
divánon; körülötte egy csoport ismerős, a kik többé-kevésbé hangosan mosolyogtak valami
fölött.

Szemfűl ur leült az elhagyott helyére, s mig a kártyákat fölszedé, odahegyezte a fülét, hogy
mit lehetne még többet is megtudni erről a tárgyról?

Hát már akkor a magos állású ur maga beszélte ott a többieknek naiv boszankodással, hogy
milyen szépen fellovalta ő a publicumot ezzel a Lustkandellel; s hogy felültette őt magát is
Deák a magos lóra!

Szemfűl urnak egyszerre belenyilallott megint a fogába a fájás, pedig épen „sans atout”-t
mondott.

Ott hagyta újra a whisztet; fiakkerbe veté magát, nyargalt a telegrammja után; „halt’s’n auf!”

Gyorsan utána a másikat, míg ki nem nyomtatják azt az elsőt!

„Ist nich wahr. Kein Lustkandl. Deák macht nur Faxen!”

Deákot pedig a magos állású ur komolyan kezdte fenyegetni, hogy ő nem bánja, de már most ezzel minden ujság tele lesz, hogy Deák Lustkandellel egyezkedik. Ő oka nem lesz.

- Nem tesz semmit, - mondá Deák napéjegyenlítői flegmájával, - *majd dementirozzuk!*

A sok gombu dolmány.

Deák Ferencz a forradalom után kérdeztetvén, mit szól az ujonnan behozott kormányzási rendszerről, ezt válaszolá:

- Nekem az egész úgy tetszik, mint a sok gombu huszár, ki midőn dolmányán egy gombot hibásan gombolván be, mennél tovább megy, annál inkább észreveszi, hogy rendetlenségbe jött begombolásával, és kénytelen az egészet fel-, és újra begombolni. -

A zsidók egyenjogusítása.

Deák maga mindig föltétlen barátja volt a zsidók teljes egyenjogusításának.

Miért? magától értődik.

De sokkal inkább ismerte korának elfogultságát e kérdésre nézve, semhogy a siker kockázatásával idő előtt szőnyegre hozta volna.

Azonban 1865-ben az országgyűlés megnyitása előtt megkérdetvén, már oda nyilatkozott, hogy „első sorban mindig a közjogi kérdés megoldása áll; de ha ez sikerül, akkor a zsidók egyenjogusítása minden esetre azon sürgős ügyek közé tartozik, melyek már többé el nem halaszthatók. A jog- és igazságnak - ugymond - elvégre is győznie és mindenben győznie kell.”

Igen, de a közjogi kérdést magát is csak 1867-ben lehetett megoldani. Na, már annyira a mennyire.

Igy hát a zsidók egyenjogusítását is csak azután lehetett törvénybe iktatni.

De magát az egyenjogusítás eszméjét és szükséges voltát Deák már jóval korábban, és pedig az 1866-ki országgyűlés első feliratában megpendítette.

Sőt febr. 23-án hatalmas beszédet is tartott a felirat következő passusa mellett:

„Mélyen érezzük mi, hogy szellemi érdekeink tekintetében is még sokat kell pótolni és javítani törvényhozásunknak.

Igyekezni fogunk, hogy e részben is teljesíthessük, a mit a haza közjáva kíván s polgári kötelességünk parancsol. Működéseinkben az alkotmány alapelveiből kiindulva, irányadónak fogjuk mindenkor tekinteni az igazságot és méltányosságot, a hon polgárainak minden osztályai iránt, *vallás- és nyelvkülönbség nélkül.*”

Látni való, hogy ez a pont egész általánosságban van tartva; nagyon is rá fért a bővebb magyarázat.

Deák febr. 23-ki beszédében oda-magyarázta tehát, hogy ő ezt a pontot a *zsidókra* érti. „Mi is úgy értjük!” viszhangoztatá az országgyűlés.

Deák beszédének azonban historiája, és pedig sokkal pikánsabb historiája van, semhogy itten szép szerivel elhallgathatnók.

Deák Ferencz ugyanis már korábban a Deák-körben elmondta őszintén, bátran, hogy a fentebbi idézet alatt a zsidók egyenjogusítását érti.

Azt sem hallgatta el, hogy az országgyűlés nyilvános ülésében hasonlóan hangsúlyozni kívánja, miszerint ama sorok egyenesen a zsidók egyenjogusítására vonatkoznak.

A kör jelenvolt tagjai észrevétel nélkül fogadták Deák e kijelentését.

Ez már magában véve is vivmánynak volt tekinthető.

Jókai, eme par excellence barátja a zsidók egyenjogusításának, idő közben találkozik egy fiatal mózes-vallásu magyar journalistával, s örvendezve beszéli el neki, hogy Deák miképpen nyilatkozott a körben.

A fiatal író természetesen magán kívül volt örömében.

Nem csoda tehát, hogy mint különben is országgyűlési tudósítója egy politikai könyomatu lapnak, febr. 23-án ideje-korán megjelent az ülésen és feszült figyelemmel kísérte a tanácskozás menetét, várva-várván a Deák beszédét.

Deák az általános vita befejezése előtt oly hatalmas beszédet tartott, hogy kivétel nélkül minden oldalról siettek a követek őt üdvözölni.

A karzatokon nem egy főrangu hölgy szép szemeiből peregtek a könyek.

Hanem Deák e beszédben egy kukkot sem szólott a zsidókról.

S a hatás után ítélve, melyet beszéde szült, természetes volt a föltevés, hogy a feliratot a részletes vitában ellenmondás nélkül elfogadja az országgyűlés.

Deák az első pár pont felolvasását végig várta még türelmesen; de a mint hallotta, hogy minden pont általános „elfogadjuk”-kiáltással üdvözöltetik; kiment a buffetbe pihenni s restaurálni magát, és ment vele együtt az országgyűlési tagok nagy része.

Az idő különben is már későre járván, Deák hozzá látott egy frugalis villás-reggelihez.

Benn a teremben az alatt javában folyt a felolvasott alineák egyhangu megszavazása; midőn a mi fiatal zsidó journalistánk rémülettel hallja az írói karzatról, hogy a jegyző a felolvasással már-már a zsidókat illető passushoz ért; és Deák? - épen adomáztatni kezdett kinn a büffetben a villás reggeli mellett.

Mit csináljon? mit csináljon?

Kapja magát, kisiet az előcsarnokba, hol először is Jókaival találkozik.

- Nemde ön mondta nekem a minap, hogy Deák a zsidók egyenjogusítása érdekében ma beszédet fog tartani? - kérdi a fiatal zsidó.

- Igen!

- No, azt hallottam fölöle, semmi sem lesz belőle. Hiszen Deák nincs a teremben! -

- Ugy? Deák nincs a teremben? - kérdi Jókai s azzal ott hagyta a fiatal zsidó journalistát a faképnél s oda sietett Deákhoz.

Deák épen javában falatozott.

- Te, most épen a zsidók egyenjogusításáról van benn szó. Hát te itt tartasz beszédet mellette? - kérdé Jókai humorral.

Deák nem válaszolt, hanem még be sem nyelte a szájában lévő sódar-szeletet, s mintha „ágyúból lőtték volna ki” oly gyorsan rohant a terembe és várta emlékezetes febr. 23-ki beszédét a zsidók egyenjogúsítása mellett.

A ház szótlánul fogadta Deák nyilatkozatát s el- a felirat fennidézett pontját. Qui tacet consentire videtur. - Csak látszik! -

Midőn az ülésnek vége volt, kérdi Deák a „tiszteletbeli zsidótól,” Jókaitól:

- Nos fiam, meg voltál-e ma velem elégedve?

- Nagyon, - válaszolt Jókai érzésteljesen.

- Megvagyok győződve, hogy más nem mondhatta volna el e beszédet ellenmondás nélkül; de én már elég „öreg” vagyok; tőlem már semmit sem vesznek rossz néven! - veté utána Deák nem minden megindulás nélkül.

Pedig nem annyira „öregsége” mint „népszerűsége” némitá el az egyenjogúsítás vak ellenfeleit. -

Választási tréfa.

Töredék egy újra jelölt 1861-ki képviselő beszédéből:

„Tisztelt választók! Hogy engemet mennyire szeret Deák Ferencz, azt mindjárt elmondom.”

Én mindig gyűlés után almát szoktam venni a muzeum szögletén a kofától. Egyszer elfelejtettem, s a mint a vendéglőben összetalálkoztunk Deákkal, a nagy hazafi egy almát vett elő zsebéből és mondá: „láttam, hogy ma elfelejtettél almát venni, ime, én vettem a számodra, s utánad hoztam.”

Az ellenjelölt jónak látta ily előzmények után visszalépni.

Deák fog beszélni.

Mínt hogy az egész ülés alatt lehetetlen végig kiállni Asvárus kemenczében, vulgo a képviselőházban, a mulatságot; a képviselők egy része az alatt, míg valamit fölolvassnak, vagy míg a diaboli minorum gentium perorálnak, ki szokott menni a hús folyosókra.

Az elnöknek aztán van két billentyűje, ha az egyiket megnyomja, a jobboldalnak, ha a másikat, a baloldalnak kezd el szólni odakinn a csengettyű.

A telegráf-jelek a következők:

Egyszer csengetés: kezdődik a tárgyalás; a kinek tetszik, bejöhet.

Kétszer csengetés jobbra is balra is: szavazás lesz, felállás és ülve maradás szerint. Tessék bejönni.

Háromszor csengetés jobbra-balra: Deák Ferencz fog beszélni.

Erre aztán bemegy mindenki, akár milyen hőség van a teremben.

Deák Ferencz a könyvárusnál.

Mióta Csengery becses munkájában, a „magyar szónokok és államférfiak” könyvében Deák Ferencz, társadalmi föllépésének modora, parlamentarizmus vezérkedésének egyszerű és mégis hódító taktikája, minden szóvirágtól óvakodó beszédének megkapó hatalma már évtizedek előtt méltányolva lön; igen gyakran mások is megkisérelték, e nagy magyar politikus lelki arczatának minden tekintetben hű másolatát papírra dobni.

E kísérletek egykoron érdekes adatokul fognak szolgálni egy magyar Maculay számára, ki hivatalos lesz, Deák egészen teljes képét átszolgáltatni a történelemnek, az emberiség e tanító-mesterének.

Mi ez uttal csak Deák kedélyes vonásai közül óhajtottunk néhányat nagyjában vázolni és együvé gyűjteni. Legnagyobb mérvben kedélyes pedig Deák, ha - a mi sokszor megessék - könyvárusánál időzik.

A könyvárus Ráth Mór, e derék és hazafias kiadó, ez uttal legelőbb is egy „közös” államférfi (ha nem csalódunk, Beust államkancellár és külügyér) élet- és jellemrajzát teszi elébe, mely csak a minap került ki sajtó alól.

Deák figyelmére sem méltatja e könyvet, megjegyzevén:

- Még élő, még folyvást hivatásuk szolgálatában működő egyének élet- és jellemrajzai vagy részrehajló simogatás, vagy szántsándékos ferdités által válnak élvezhetlenné. Korunk történetírójának alapos, higgadt bírálatot kell munkához fognia, ha hivatásának lelkiismeretesen akar megfelelni. Mert ha a múlt idők történelme a források ritkasága miatt látszik hézagossá; úgy napjainkban a történelem, éppen ellenkezőleg, a legellentmondóbb források bősége által válhatik igen könnyen zavarossá.

E szerföltt találó megjegyzését Deák egy ismeretes adomával illusztrálta; s miközben jóízű kedélyességgel elbeszélte, meglátszott rajta, hogy neki magának is jól esik e vidor emotio.

Az adoma pedig azon egyszerű angol történész életéből volt merítve, ki - mint tudva van - sok évi buvárkodás után kétségbe esett a fölött, hogy ő a múlt történelmét valaha teljes hűséggel és tárgyilagossággal elbeszélhesse; mivel egy utcai csetepatét, melynek ő maga is szemtanúja volt, különböző emberek, kik hasonlóképen szemtanúi voltak, egészen különböző módon s egymástól merőben elütő okadatokkal beszéltek el neki. „Ha - úgy mond - egy szemem láttára történt dolgot is oly sokféle- és ellenkezőképen lehet előadni; hát még a múlt eseményeit, melyekre nézve saját tapasztalatom ellenőrző, helyreigazító ébersége teljesen hiányzik?” -

Saját tapasztalataiból is felhozott Deák egy megfelelő esetet; főlemlítvén amaz emlékérmét, melyen Kossuth Lajos születése az 1808-ik évre tétetik.

- Már pedig - folytatá Deák - Kossuthnak idősebbnek kellett lennie, mert a midőn én tizenkilenc éves koromban feljöttem Pestre jurátuskodni; ekkor Kossuth már javában jurátuskodott. Kossuthnak tehát okvetlenül idősebbnek kell lennie nálamnál, ki aránylag véve szerföltt fiatalon kezdtem jurátuskodni.

Kossuth Lajos csakugyan nem is 1808-ban, hanem tudvalevőleg 1802-ben született.

Erre Ráth is elbeszél egy ide vágó esetet.

- Egy nem rég angol nyelven megjelent utirajzban - úgy mond - szerző elbeszéli a „vas tuskó” meséjét, melyet állítólag tőlem hallott, s hozzá teszi, hogy törött angolossággal adtam elő neki. Az én „vas tuskó”-cégem tudvalevőleg egyszerű utánzata a bécsi hasonló nevű vas-emléknek, s bizonyosan tudom, hogy sem töredezett angolossággal, sem másképen senkinek, s

tehát az utirajz szerzőjének sem beszéltem el egy ilyen tartalmu mesét. Ezt nevezik aztán utirajznak. -

Deák megvígasztalja őt egy adomával Vas Gereben életéből, ki egyszer nagyobb társaságban egy kalandot beszélt el, mely közte, mint állítólagos vegyész és egy más magyar vegyész közt adta elé magát.

„S hogy hívták a másik vegyészt?” kérdezik tőle többen.

„Nendvichnek”, felelé Vas Gereben minden zavarodás nélkül.

Mire a történetesen jelenlévő Nendvicha vendégek hahotája közt nyilatkoztató ki, miszerint „ő nem emlékszik reá, hogy a kérdéses kaland közte és Vas Gereben közt valaha lefolyt volna”.

- Az ember mindig hasonló veszélyben forog - tevé utána Deák nevetve - ha t. i. nem mond igazat.

Ráth Ábray új művét, „regényes korrajzok az 1848-1849-ki évekből”, teszi elibe.

Deák ezt is félre téteti.

- Mert - ugy mond - elég részem volt nekem az 1848-1849-ki évek úgy regényes mint épen-séggel nem regényes történeteiben.

Véletlenül Feydeau-nak egyik regénye akad a kezébe; erről is elmondja észrevételeit, és azon alaposág, melylyel Kock regényeihez hasonlítja, azt gyanítatja, hogy mind a két szerzőt behatóan ismeri. Feydeau nemcsak sikamlósabbnak látszik előtte, hanem minden erkölcsi tartalmat nélkülöző írónak is.

Szolt még a magyar időszi sajtó mértéket haladó termékenységről; s miután Arisztotelesz „Politikájá”-nak egy újabb magyar fordítását és Gotha „állam-naptárának” legújabb év-folyamát magához vette volna, Deák szívélyesen bucsut vesz könyvárusától.

A könyvárus Deákot legjobb vevői közé sorozza.

Deák a legelső is, ki újév után azonnal rendbe hozza könyvárusi számláját.

Valóságos élvezet Deákot hallgatni, midőn kedélyességének varázsát fejleszti ki. Ilyenkor órákig elhallgatná az ember. Legyen az a mit mond, akár egy vidor, zamatos anekdota; akár egy tanuságos, mély és tartalmas észrevétel.

Csoda-bogarak.

Deák tudvalevőleg gyakran érzi szintén a nagyság terhét.

Sok zaklatásnak van kitéve.

Mindig számos levelet kap, most hódolóktól, majd bolondoktól.

Erdélyből „Mátyás király” aláírással kap gyakran levelet, melynek írója panaszkodni szokott, hogy kibocsátott pénzjegyeit nem veszi el a nép.

Másféle bolondok pedig politikai tervekkel állnak elő.

A minap meg egy tisztos vidéki férfiú állított be hozzá, s egy lepecsételt iratcsomagot nyújtott át Deáknak, kérve, hogy befolyásánál fogva eszközölné valamely lapban leendő kiadását.

„Ha elolvasva, méltónak találom a közlésre - felelé Deák, - akkor majd elküldöm valamelyik szerkesztőséghez.”

Azzal az idegen, ki éppen nem a hóbortosok osztályába tartozott, meghajtá magát és távozott.

Deák azonnal fölbontá a csomagot.

A benne lévő cikk címe ez volt:

„Kárhóztatás Deák Ferencz ellen”. -

A jelenlevők azt hitték, hogy sőtis lesz az egész.

Deák olvasni kezdte hangosan, szokása szerint.

Hát a cikk az elképzelhető legnagyobb dicséretekből áll a nagy hazafi fényes elméjéről, szilárd jelleméről és bölcs politikájáról, s e sorokkal végződött: „egy van csupán, a mit benne kárhóztatni lehet, hogy nem nősült meg s magához hasonló fiakat nem nevelt a hazának.”

Deák mosolyogva jegyzé meg rá:

- Ha elgondolom, milyen vén ránczos arcú feleségem volna mostan; majdnem kibékülök fiatalkori mulasztásommal, hogy nem nősültem meg. -

Mosás van.

1867-ben, éppen azon napokban, midőn Deák „közös ügyi” javaslata fölött folytak heves viták az országgyűlésen; találkozik vele egy derék „magyar gazdasszony” s kérdezi:

„Miért nem látogat már meg?”

- E napokban már lehetetlen - felelé Deák; - most én úgy vagyok mint a háziasszony, midőn nagy mosás van. -

De hiszen ugyancsak mosták is az ő munkálatát akkoriban az országgyűlés ellenzéki szóno-
kai! -

Találó felelet.

Az ötvenes években egyszer valamelyik bécsi centralista, némelyek szerint plane Bach államminiszter találkozott Deákkal.

A miniszter a magyarok szenvedőleges ellenállásáról szólva, azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy a számra nézve gyöngébb magyar előbb utóbb is föl fog olvadni a művelt német népben.

- No, én más véleményben vagyok - felelt Deák; - de ha a magyarnak a szláv vagy német elem általi elnyeletés közt kellene választania, bizonyosan ez utóbbit választanám. Csakhogy én azt hiszem, miszerint ez még messze van.

- No, akkor nem látom át, miért vonakodnak mindjárt ráállani arra, mi *egyszer*, ha később is, de mégis okvetlenül be fog következni? - felelt a miniszter.

Deák percznyi hallgatás után így szólt:

- Excellentiád bizonyosan jó keresztény, és reméli hogy az égbe juthat. Mégis kétkedni bátorkodom, hogy azért excellentiád örömeztőbb menne oda ma, mint holnap. -

A miniszter se firtatta tovább ezt az eszmét Deáknál.

Jó tanács.

Pest városát még nem is környékezte a muszka, s már is Metz és Páris sorsára jutott.

A terézvárosi alkapitányságnak ugyanis bizalmas uton bejelentették, hogy bizonyos K-cz nevű egyén a külső-aradi utczában lévő bekerítetlen Andrássy-féle telken egy lónak a csontvázát ásta el.

Vizsgálat indítván, kisért, hogy ugyancsak e ló husa egy műhelyét pincze-helyiségben tartó St-r nevű kolbászkészítőhöz, vulgo virstlishez került, ki azt kolbász-töltelékül használta fel, s e célra már több ízben egy Ujpesten lakó E-r nevű virstlistől is vásárolt már lóhust.

Miután pedig a lóhus felhasználása csak orvosrendőri szemle után s csakis engedély mellett és csakis azon esetben történhetik, ha az állat erőszakos halállal mulik ki, ezek a jó urak pedig a különféle bajokban természetes halállal elpatkolt gebék husát adták el kolbász képében a szatócsok- és korcsmárosoknak, mind a hármukat becsipték. -

E nevezetes alkalomból a „Hon” egy Deák-adomát közöl.

Az „öreg ur”, köztudomás szerint, nyáron igen szereti a városligetet.

Nem különben a mágnás-urfiak is, kik ott lóhalálában kocsikáznak a körönd körül.

Egy szép nyári napon egy ily nagyuri kocsi szörnyű sebességgel rohant, more patrio nem tekintve sem jobbra, sem balra, sem előre, s neki hajtott egy ott ácsorgó kis fiunak.

Bizonyosan összetiporja az ijedtében mozdulni sem tudó fiút, ha abban a pillanatban meg nem ragadja karjánál valaki, s el nem rántja a lovak elől.

Az a valaki Deák Ferencz volt.

Pár nappal azután bekocoztat hozzá egy szegényes külsejű ember s így szól hozzá:

„Uram! ön megmentette gyermekemet. A szolgálat, mit nekem tett, sokkal nagyobb, magam pedig sokkal szegényebb vagyok, semhogy meghálálhatnám. Hanem hála fejében szolgálók önnek egy jó tanácscsal”.

- S mi volna az? - kérde az „öreg ur” mosolyogva.

„Én uram, virstlis vagyok s azt tanácslom önnek, hogy nyáron ne egyék virstlit!” Mondta s távozott.

Az már most a kérdés, hogy nem volt-e a derék tanácsadó a föntebbi virstlisek közül az egyik?? -

Vogt felolvasásai.

1869. december hó vége felé általános izgatottságban tarták Pest közönségét Vogt Károly, ez európai hírű tudós, felolvasásai az „emberi nem rokonságáról a majmokkal”.

Leszállott az őstörténet sötét aknáiba, s onnan hozta fel bizonyítékait.

A nap érdeke akkoriban benne központosult.

Ámbár eleintén - meg kell vallani - nem igen felelt meg a felcsigázott várakozásnak.

Hallgatósága ugyanis azt várta, hogy felolvasásait következőképpen fogja bevezetni:

„Uraim és hölgyeim, mi mindnyájan majmok vagyunk!”

S erre aztán előszed néhány vigyorgó koponyát zsebéből, s ezekből oly tisztán mint a nap bebizonyítandja az emberiség majomiságát.

Föltették felőle, hogy végre a részletek bebizonyítására térend át; s a jelenlevőket külön-külön egyenként megvizsgálván, a következő hizelgő bókkal fog kedveskedni:

„Uram, ön a gorilla-fajhoz, asszonyom kegyed a mandrillák közé sorozandó; ön egy braziliai bögöncz és egy orangután faj-vegyüléke!” -

S e végre a közönség már jó eleve igyekezett megbarátkozni majomiságának eszméjével. Mindenki kezdte belátni, hogy a majom tulajdonképpen genialis egy állat, mely sokféle tehetségekkel van megáldva. Kitűnő utánzó képességénél fogva született színész; a lábak hiánya s kezeinek fölöslege folytán zenész, s mintegy teremtvé látszik lenni arra, hogy a zongorán négy kézre játszó. Bohókás bukfenczei pedig a világ valamennyi clownjainak elérhetlen mintaképévé teszik stb. stb.

Közönségünk szemeiben tehát a gondolat nem volt többé sem rémületes, sem különös, hogy egy ily nagy ügyességű intelligens állattal jöhet rokonságba.

Ha valakit majomnak neveztek, az többé rá nézve nem volt sértés.

S a közönség ugyanazon élénkséggel özőnlött Darwin és Vogt Károly majmához, mint előbb vasárnaponkint az állatkert majomháza felé.

Azonban mennyire kiábrándult a közönség Vogt első felolvasásain! A majomnak még csak nevét sem hallották említeni. Vogt első felolvasásain ugyanis a kőkor titkait fedezte föl.

Azonban később mégis csak áttért a majmokra is.

Mondá, hogy Ádám apánknak majomtól való származása teljesen megegyez a bibliai felfogással.

Isten ugyanis a nőt - a biblia szerint - Ádámnak egy oldalbordájából alkotá.

A mai embernek tehát egy oldalbordával kevesebbje van, mint Ádám ősapánknak lehetett.

Nekünk van tizenkettő; de neki, a mondottak szerint, tizenhárommal kellett birnia.

Ámde az egész állatvilágban egyedül a chimpanse majomnak van tizenhárom oldalbordája; ergo... a többi önként következik.

Egy szellemdus szomszédom erre azon gonosz megjegyzést tette, hogy Ádám is csak álmában türte, miszerint az uristen asszonyt csináljon egyik oldalbordájából; ha ébren van, bizonyára protestál vala e kényes sebészeti műtét ellen, mely az ő rovására hajtattott végre.

Ugyancsak e szomszédom, ki egyszersmind országgyűlési képviselő, beszélt el nekem a következő, Vogtra vonatkozó Deák-adomát:

Deák hallja, hogy az egyik miniszter nem szereti Vogtot; mert hát ez pénzért tart felolvasásokat mindenfelé.

- Komolyan haragszol Vogtra? - kérdi Deák tőle.

- Bizony! - felelt amaz.

- Meghiszem azt. De nem azért haragszol te rá, - jegyzi meg a jobboldal vezére mosolyogva.

- Hát ugyan miért? - kérdi ő excellentiája.

- Hát csak azért, mert Vogt elárulta családi titkaidat. -

Megalakulás előtt.

1866-ban, az országgyűlés első üléseinek egyikében történt az elbeszélendő eset. Az országos üléseket akkor még a Muzeum nagy termében tartották.

A „tisztelt ház” még nem alakult meg. Az ülés tehát mértéken túl zajos volt.

De szóljon helyettünk itten legkitünőbb iróink egyike, ki a főttebbi ülést mesterileg ecseteli egyik országgyűlési csevegésében.

Habár a Deákra vonatkozó adomát megelőző észrevételek és leírások nem tartoznak is szorosán a dologhoz; adjuk mégis, mivel a rendkívüli elevenség és szingazdagság, mely rajtok végig ömlik, csak emelik a leírandó adoma finom komikumát.

* * *

A derék had még nem ereszkedett csatába, a nagy lövegek még csak amugy próbálkozás végett, vadászmuikifejezés szerint „kilobbantásul” szólaltak meg.

Mondhatnók ugyan, hogy nemcsak a magyar, de az öt világrész összes képviselőházának legnagyobb lövege is megszólalt már, ha ugyan a hang és nem a „horderő” után mérnék a parlamenti csataágyuk nagyságát. Mert hogy a merre a nap kél és áldozik, létezzék oly hatalmas torok, mely a csatavészek világrendítő dulakodásait jobban tulkiáltani képes legyen, mint a mi par excellence népemberünk, s országos szónokunk, Besze János bácsink, illetőleg honatjusunké - azt, ugy hisszük, látatlan vagy hallatlanban is kimondhatjuk.

Volt szerencsénk már e házrengető, hatalmas dörgedelemben részesülni az igazolási viták alatt. Aggódva tekinténk a ház födelére és oldalfalaira, és nem kevés megnyugvásunkra szolgált észrevenni, hogy a muzeum nagy termének egész belje tiszta kemény márvány, tehát vakolatlan. De azért mégis ugy tetszett, hogy a tisztelt szónoknak e rettentő hang hátrányára szolgál. Természetes ész, humor, világos, találó előadás, melylyel bir, sokkal nagyobb kapacitás hirét alapitnák meg számára, ha közönségesebb hangszerrel rendelkeznék. De így mindenki csak a nagy hangot csodálja s az marad uralkodó érdeme s fővonása, mely elnyomja, háttérbe szorítja az ékesszólás szellemi tulajdonait. E nagy hang miatt nem lehet ő komoly alak, s örökké a kedélyességnek különben kedves komikuma fedezi, a mi érvei hatását ellensúlyozza. Egy élő anachronismus ő azon boldog, dicső napokból, midőn őseink még a Rákoson tartották gyűléseiket.

Hanem vigasztalja magát! Azóta hallottuk legszélsőbb ellentétét, báró Miske Imrét. És őszintén beismerjük, hogy, ha a két hang között kellene választani, az övét, már t. i. Beszéet bírnók mégis tovább meghallgatni. Mert Besze hangja erősnek mégsem oly tulságos erős, mint báró Miske Imre ő méltóságáé vékonyak - vékony. Mindkettő egyaránt unicum, itt is jelképezvén hazánk abbéli gazdagságát a sokféleségben, mely szerint benne minden föl-található. A tisztelt báró különben nagy tudományosság hírében áll, arczából a szellem és nyájasság derüje mosolyg ránk, ő maga is jóízűn együtt nevet a házzal hangja különösségén, és ő róla bizton föltehetni, hogy ha szól, ezt nem tündökölni vágyásból teszi, de a használni akarás nemes ösztönéből; - ohajtjuk, hogy e részben minél több sikernek örvendhessen. Hanem abban jó lesz hallgatag megegyezniük, hogy Beszével közvetlen egymásután ne beszéljenek.

Bobory a hirhedt francia convent megátalkodottabb tagjaira emlékeztet. Nemével a szent dühnek beszél - mint egy dicsőült regényírónk mondaná - és e magasztos düh lehet oka, hogy beszédéből keveset értünk, s csak másnap, midőn az ujságban olvassuk, vesszük észre csodálkozva, hogy szakgatott beszédének mégis volt némi összefüggése, sőt hogy egyes erőteljes kifejezéseit méltán követte a ház - illetőleg a bal oldal helyeslése. Ha megjegyezzük, hogy ő katolikus lelkész, s mégis ő reá haragszik legjobban az „Idők Tanuja”, - az olvasó el fog igazodni politikai hitvallásán. De azért azt az „Idők Tanuja” sem tagadhatja, hogy ez ősz pap - sokat mondó, szép alak, kifejezésteljes arczczal, és bizonyos körülmények közt nagyobb szerepet is játszhatnék.

Bezeredy László mintául szolgálhatna valódi aristocraticus alak festéséhez. Igazi saskesely-arcz, mely a középkori lovagvárakat juttatja eszünkbe háttérül. Fesztelen otthonossággal, a nyugalom s biztonság nonchalant elegantiájával beszél. Ha ilyen ember liberalis és democrata, annak aztán sokszoros értéke van.

Ismerve Böszörményit híreből, a psycholog önkénytelen fölismeri egy pillantásra, hogy ő nem lehet más, mint - Böszörményi. Ha a halvány Cassius magyarnak születik, okvetlen így néz vala ki. Fogadni merne az ember, hogy ha nem volna minek opponálni, soha egy szót sem beszélne. Boborytól abban különbözik, hogy mikor beszédét olvassa az ember másnap, azt hiszi, hogy kihagyták belőle a javát.

Madarásznál az oppositio - hagyomány. Már csak azért is opponál, hogy mindenesetre hires elődére emlékezzünk. Pedig vannak, a kik azt hiszik, hogy az emlékezés nem szolgál előnyére. Szép, csengő hangját szeretnők valakinek - másnak adni. Annál inkább, mert neki már arra úgy sem igen lesz szüksége, ő már is halhatatlanná tette magát, mindjárt az első ülésben, midőn felszólalt az ellen, hogy az országgyűlés a királyi palotában nyitassék meg. Azt ugyan nem mondta, hogy a tróntermet hozzák-e le a muzeumba, vagy a muzeumban rögtönözzenek egy arany-trónt - fábul, - hanem azért föltehetjük, hogy ehhez hasonló hatásu vagy épen meglepőbb szónoklati és állambölcselmi remeket alig mutatand föl a jelen ülés-szak. Az mint utólérhetlen unicum marad följegyezve az ujabbkori parlamentarismus történel-mében.

Bónis a magyar kedélyesség és bonhomia egyik legderültebb alakja volna, ha arczán a jó kedv örök ifju pirja nem virulna is. Körmönfont, próbált régi parlamenti harczos, veszélyes polemikus; ügyes csalvágásaival zavarba hozza a gyakorlatlanabb, noha tehetségesb ifju-nemzedéket.

Ha már így a nagyok közé tévedtünk, szabadjon a többi elsőrendű nagyságról is megemlékez-nünk, természetesen csupán eddigi működésükre való tekintettel. Különben is a többi nagyság nem volt ennyire tartózkodó. Maga a ház büszkesége, a haza dicsősége - a közvéleménynek ez

idő szerint „szent és sérthetetlen” bálványa - Deák Ferencz igen gyakran beszélt az ülészek elején, míg a házat megalakulni és úgy szólván, a kellő kerékvágásba zökkenni segítette. Ez pedig ezuttal annál nagyobb baj volt, mivelhogy sem a kor-, sem a választott elnököket a maguk feladatában mintakul az elfogult rokonszenv sem állíthatja föl. Még az ősz korelnök Bernáth Zsigmond, több routinet, leleményességet tanusított... A választás óta Ghyczy Kálmán fénykora után őszinte sohajok emelkedtek és Ghyczy Kálmán csak most tűnik elő valódi nagyságában... Vannak oly elkeseredettek, kik e körülményben nemzetünk abbéli sajátságának nyilatkozványát látják, mely a nagyon erélyes önfejű Mátyás után az engedékeny Dobse Lászlót választatta velük fejedelemmé... a kin aztán ők uralkodjanak. Mi az ellenkező nézetet osztjuk: a magyarnak erélyes, szigorú, igazságos főnök kell; és ha akadt volna Mátyás után egy másik Mátyás, bizonynyal azt választották volna.

De a tisztos ősz Szentiványi Károly lényében van valami oly tisztelet és kegyeletparancsoló, melynek az ember mintegy ohajtja magát alávetni, s szinte jól esik, ha valamit elnézhet neki. Például megbocsájtjuk neki, egy régiebb kor emberének, az „adódik vevődik féle” conjugatiót, melylyel apáink éltek, boldogabb időkben... Ez a patriarchális kormány, mely minden kormányok közt elvégre is a legártatlanabb, legkedvesebb kormány. Kegyelet és rokonszenv-ébredtőbb egyéniséget képzelni sem lehet, mint a ház ezen elnökét, galambösz fejével, arczán atyai jószívűség s egy szent élet boldogító öntudatának félremagyarázhatlan kifejezésével. Igazság és kegyelet ellen vétenénk, ha el nem ismernők, hogy ő tulajdonképen még a jó elnökök közé sorozható, mert senki sem állíthatja, mintha jártassága s általán képessége hiányoznék szép feladatához; egész hátránya csak az, hogy előde e szerepben alighanem a tökély elérhető fokát közelítette meg.

De ha kitűnt Ghyczy Kálmán, mint fölülmulhatlan elnök, most mint ellenzéki szónok kelt nagy várakozásokat. A baloldal már láthatólag őt tekinti vezérének. Előadásában a kifejezés szabatosága által tűnik ki, annál inkább, mert e tulajdon jobbadán még azon szónokoknál is hiányzik, kik egyébkint tudományosság, sőt ítélet tekintetében is a jobbak közé tartoznak. Általán ékesszólás dolgában az újabb nemzedék valami nagyobb szerűt nem mutat föl. A régiebb szónoki erők még mindig, magasan uralgnak az újabbak fölött. És ezek viszont szintén messze maradnak ama nagy tüneménytől, mely tán minden idők és népek legrendkívülibb szónoki jelenségének mondható, kit megnevezünk teljesen fölösleges. A continensen mindenki eltalálja, kit értünk ez elnevezés alatt. Ámbár népünk szónoknak és katonának születik, mindazáltal ily nagy üstökös föltünése csak századok multán várható.

De ez egy rendkívüliségtől eltekintve, még sem állíthatnók, hogy parlamenti életünkben haladás ne volna észlelhető. A szóvirág s a szenvedélyek nyelve helyett az értelem kezd lábra kapni; inkább érvek mint kapós szavak s jelmondatok képezik a küzdelem fegyvereit, inkább az értelemre mint a szivre történik hivatkozás. Jobban az okosságra mint szépségre töreksznek; a politika minden, az aethetica tán igen is mellőzve van. E különbség még a külsőségekben is nyilatkozik. A plasticai oldal csaknem teljesen el van hanyagolva. A kitünőbbek is részint semmit jelentőleg, részint igen helytelenül gesticulálnak, egyik a plajbással fenyegetőzik; másik mindakét kezével magyaráz; van olyan, ki szüntelen egyik ujjával mutogat, míg némelyik a padhoz támaszkodva kezeit hasán tartja, vagy karjait egybefonja, majd a nonchalancet sikertelenül szenvelgve zsebre dugott kezekkel félig-meddig a padra ül, stb. Részünkről az eddig hallottak közt legtöbb kellemet báró Eötvös és Jókai Mór szónoki egyéniségében látunk. Zsedényi, Somsich, Klauzál Gábor e tekintetben illetőleg szónoki magatartásban a jobb iskola kitünőbbjei.

Szentkirályit s Tisza Kálmánt az aristocraticus filigránság hangban, termetben és mozdulatban tetszetősen pikáns egyéniségekké teszik. Különben mindkettő abban egyezik, hogy jobb

hirénél. Előbbi nem oly - pecsovics, mint a „Griff” szállodában vélik; utóbbi pedig nem oly hőmérsékü hazárd természet, mint a szélsők többnyire lenni szoktak, s mint a minőnek a távolból képzelik. Tisza K. tanulmányozó s higgadt gondolkozó fő, s inkább honfi-aggodalom, kétely, scrupulus teszük szélsővé, ami annál valószínűbb, mert izgatónak nem született.

Tökéletlen volna képünk, ha meg nem emlékeznénk a nagy - zajról is, mely képviselőházunkban rendesen uralkodik. Ez az, a miben az idegen, s főleg lajthántuli „gemaszregelt” szomszédunk leginkább megbotránkozik. Pedig ha ez általán gondolkozónak tartott nép ide látogató professorai kissé utángondolkoznának, az egész csak igen természetesnek találhatnák. Először: e zaj a magyarnak természetéből foly; lármás nép voltunk mindig mindenben; lármával mulatunk, lármával harczolunk, és zajgunk, még ha búsulunk is. Azután, ha mi ezer év óta, s illetőleg öröktől fogva rendőrgyámság alatt álltunk volna, mint lajthántuli szomszédaink, talán heves bővérünk daczára is valamivel kevésbé lármások, de olyan csöndesek még akkor sem volnánk, mint ők. A nép, mely több századon át szabad ég alatt lóháton választotta királyát, míg sok más nemzetbeli hetmant s kreishauptmant sem maga tehetett, - ily nép, melynek egyszersmind főerénye a harcziaság, nem ülhet oly csöndesen helyén órahosszat, mint egynémely rögtönzött és csak ugy előparancsolt provinzlandtag szobatudósai, tépelődő professorai, tudákos doctorai, vezényszóhoz szokott rutén marionettejei.

A magyar országgyűlésnek egyik jellemző sajátága a derült, nyájas fesztelenség, viharzó zaj; hanem azért szigoru fegyelmezettségét magok centralista elleneink is irigyelve ismerik el. Majd mikor ők ennyire fegyelmezettek lesznek, ők is valamivel zajosabban játszhatják a parlamentesdit. Még most azonban zöld asztaluk igen hasonlít az - iskolapadhoz.

Nagy szokott tehát lenni a zaj a magyar országgyűlésen.

De oly éktelen, egethasogató zshivajnak, mint a minőnek az országgyűlés megalakulását megelőző ülésen voltunk szánandó fültanui, még itten sem hallottunk az előtt soha.

Hiába rángatta a korelnök a csengettyüt kétségbeesetten. Hiába igyekeztek a higgadtabb képviselők szóhoz jutni; hiába az erős torkuak a zajt tulkiáltani, hogy e céltalan és értelmetlen zshivajnak véget vessenek. Mind hasztalan!

Ekkor fölkel Deák.

Egyszerre néma csend. Mintha igézet fogta volna el a zajongókat.

- Ha - úgymond Deák, - ha a ház már megalakult volna; egy sürgető indítványt volnék előterjesztendő.

Mindenki várakozásteljesen leste Deák indítványát.

- Indítványoznám ugyanis - folytatá - hogy „hallgassuk ki egymást!” -

Tartós derűtség volt rá a képviselők válasza. De a zaj mégis rögtön lecsillapult.

Igy Deák egy találó élczzel elérte azt, mit sem az elnök csengettyüje, sem a többi rendszerető képviselők erőlködése nem volt képes elérni.

II. ADATOK DEÁK FERENCZ ÉLETÉBŐL.

Deák Ferencz jóslata.

A büntető- és javítórendszer kidolgozásával megbízott országos választmány tagjai 1841. november havában Pestre érkeztek.

Köztük Deák Ferencz.

Az országos választmány a legfeszültebb figyelem és legélénkebb rokonszenv tárgya volt.

A nép már kezdte akkoriban kijelölni embereit, kiknek lelkületétől, gondolkozásától és képességétől oly féltékenyen ápolt reményeinek teljesültét várta.

Kossuth Lajost még csak akkor kezdte a hir szárnyára venni.

A nemzet érzelmei iránta még csak alig ébredező-félben voltak.

A nép teljes bizalma, rokonszenve, szeretete, már akkor egyedül Deákban központosult.

Deák felé fordultak titkos reményei, jogos ohajtásai.

De nem igazolta-e már akkor minden lépése, minden nyilatkozata ama páratlan közbizodalmat, melylyel őt, mint Washington előtt és után senkit, az ezer meg ezer osztály- és érdek-ármányektokból álló nemzet fölkarolta és haladásának fölkezt vezérévé szentelte?! -

Deák Pestre érkezése új és rég ohajtott alkalmat nyújtott a főváros minden rangú és rendű közönségének, hogy szeretetük- és tiszteletüknek iránta fényes tanujelét adhassák.

Tisztelőinek megszámlálhatlan sokasága november 28-án esti tíz óra után roppant tömegekben sereglett össze, őt fényes és imposans fáklyás zenével megtisztelendő.

A haza „bölcse” már akkor az „angol királyné”-nál, a kis-hid- (most Deák-) utcára nyíló kapu fölötti erkélyes szobákban volt elszállásolva.

A „dom Miguel” nevét viselő magyar gyalogezred kitűnő zenekara éjjeli tíz órakor már a „nagy vendég” ablakai alatt állott, az utca közepén nagy négyszöget képezve.

Valami egy negyed tizenegy felé hosszú lángfelhők vonultak el az uri- és váczi-utcai épületek fölött, s nemsokára megérkezett a száz meg száz magosan fellobogó fáklyát vivő ifjúság, jobbadán magyar diszruhába öltözve és délczegen fölkarozva.

A tengerként hullámzó népsokaság, mely a kis-hid-utcán innepélyes hangulatban végig tolongott, csak nagy nehezen birt a fáklyásoknak helyet csinálni, kik a zenekar köré csoportosulva, szintén óriás négyszöget alakítottak.

Ez megtörténvén, megzendültek a „Rákóczi-induló” lelkesítő hangjai, melyek közé dörögve vegyültek az összegyűlt ezreknek harsány éljenezései.

Ekkor kilép Deák az erkélyre. Több nagyhirű tisztelője és magas rangú tagtársa fedetlen fővel követte őt.

Deák nyájasan üdvözlé az őt ismét és ismét éljenező sokaságot.

Egyszerre csak a zene elnémult. A tömeg zaja lassanként egészen elenyészett.

Siri csönd. -

Deák szerényen lejt az utcára, hol őt Erdélyi János költőnk fogadta ünnepélyes, tartalmas beszéddel.

Szónok bevezetésül azt emeli ki különösen, hogy az ország zöld asztalánál főleg ő - Deák - az, kin a nemzet szemei sejtelmes várakozással, reményteljesen csüggnék.

„Igy lőn - ekép folytatja - hogy néhány év alatt a közvélemény - mi ritka, de annál szebb eset - együtt jár a méltányos ítélok szózatával, - s te ott állasz a nemzet előtt, hol állani épen oly nehéz, mint dicsőséges.

De ismerjük lelked átlátszó tisztaságát is, s meg vagyunk felőle győződve, hogy mikor e pályára léptél, előbb számot vetettél magaddal, hogy számot egyébre nem tartasz az öntudat egyszerű jutalmánál.”

„Ki pusztán a *közvélemény* karjaiba vetné magát, emlékezzék meg Mirabeau szavaira: miképen a capitoliumtól egy lépés van csak a tarpeji szikláig.”

Áttérvén a haladás eszméjének árnyéklataira s ecsetelvén a kor égető szükségait, szónok a következőképen folytatá beszédét:

„Épen ezen ponton leled te, nagy férfiú! nemzeti gyűlésünk tanácskozásait, s elfoglalád nem csak ott, hanem hazád, a mi édes házánk szívében is.

Jobb- és balfelől egyaránt tisztelőd állnak; s úgy állasz a vélemények közepette, mint a szikla tengerben, melyhez - úgy szólván - két halálos ellenség kapaszkodik s megbékül örömeiben.

Akarja isten! hogy soká élj; tiszta lelkedben ragyogjon vissza nagy nemzeti dicsőségünk, mint a nap egy harmatcsöpp gyöngyében. Légy példája és példánya ezentul is folyvást a polgári igénytelenségnek.

Az isten éltesse tégedet - örömünk és büszkeségünk - a haza dicsőségére!”

Deák válasza, melynek végsorai az 1848-ki események megjósolását foglalják magokban, lényegében így hangzik:

„Megfontolást, cselekvést és egymás iránti türelmet ajánlok az ifjabb nemzedéknek.

Ez nehezebb mint az áldozni kész lelkesedés, mely az ifju kornak bár kitünő, de természetes sajátsága.

Némelyek tán, idő jártával, szégyenleni is fogják, hogy egy koron lelkesülni tudtak; ámbár igaz marad, hogy *a ki férfi korában ifjusága lelkesedését szégyenleni képes, az a hont soha sem szerette.*

Hazánk - folytatá prófétai ihlettséggel, merengő tekintetét a láthatár távol szürkületén feledve, a fájdalmas megilletődés halk, mély hangján - *hazánk, ha nem is legvéssesebb, de legsúlyosabb idejét éli, és a jelen munkásság gyümölcseit csak a távol jövő fogja megérlelni, midőn az ifjuság hivatása leend: bevégezni azt, mit a jelen férfiai kezdenek, és mit kezdeni is oly igen-igen nehéz volt.*”

Mélyreható, jók szavak voltak ezek.

Magyarországnak majdnem harmincz éves történelme (1841-1870) tükröződik vissza azokban - előre.

A tisztelgő sokaság maga is ösztönszerűleg érzé Deák szavainak jelentőségteles súlyát.

Mélyen megilletődve hallgatott.

Mintegy elgondolkozni, elmélázni látszék.

Deák beszéde végén még egy igen korszerű célzást tett gr. Dessewffy Aurél kiméletlen, személyeskedő polémiájára Kossuth Lajos ellen, mely épen akkoriban vált leghevesebbé és az egész országot kínos izgalomban tartotta.

Deák türelemre, s ismét és ismét türelmességre, és a gyanusításoktól való tartózkodásra hivta föl az ifju nemzedéket: „mert a gyanusítgatás - úgy mond - akár az egyik, akár a másik fél részéről elkövetve, a legundokabb, a legocsmányabb bűn egy nemzet életében”.

Az ezerekre menő sokaság megérté Deák találó célzását s zajosan megéljenezte.

Végül a hazát és annak jövődjét élteté Deák és a tolongó nép harsogó éljenzései között visszatért az erkélyre.

A zenekar még néhány nemzeties darabot játszott, s a színházi kar-személyzet Vörösmarty „Szózatát” énekelte el.

Azután mintegy 11 óra körül a tömeg is szétoszlott, ismételt örömkialtásokkal véve bucsut a nép és haza ünnepélyétől s ünnepelt fiától.

Miss Pardoe.

Deák nagy alakját csak akkor lehet igazán és behatóan megítélni, ha megismerkedünk azon jellemrajzokkal, melyeket régen mult időkben irtak felőle; nevezetesen a külföld irói. Ezek között kiváló helyet foglal el a híres angol irónő - miss Pardoe - jellemrajza, melyet Deákról 1840-ben tett közé következő czimű munkájában: „The City of the Magyar or Hungary and her institutions in 1839-40. London.”

Adatait miss Pardoe itt mulatása alatt gyűjtötte, s tehát személyes, közvetlen tapasztalataiból merítette.

Annál hitelesebbek.

Kivonatban a Kossuth Lajos szerkesztette „Pesti Hirlap” is közölte.

Miss Pardoe először is az akkori posonyi országgyűlés- és működéséről ad bővebb ismeretést; azután Deák Ferenczünkre térve át, így folytatja:

„Ez időben (1839-40) a követek táblájának talán legkitünőbb tagja Deák Ferencz, Zala vármegye követe, ki már az 1832-ki országgyűlés folytában, a parasztság sorsának javítására indítványozott intézkedések komoly és ügyes pártolásával fényes nevet vivott ki magának. -

„Az utóbbi évtizedben a szabadelvü és felvilágosodott magyaroknál meghonosult a gondolat, hogy képesíteni kell a jobbágyokat is, az alkotmányos élet jótéteményeiben való részesülhetésre; s e remény megerősödött közöttük, midőn az 1832-ki országgyűlés egybehivatott, melyen oly buzgó törekvés volt észlelhető ez életre való eszme foganatosítására, gyakorlati keresztülvitelére.

„És valóban lett is e nemes törekvésnek némi sikere, habár korántsem annyi, a mennyi czéloztaték; következőképen a jelen országgyűlésen újra szőnyegre került e fontos tárgy, és pedig hasonló buzgalommal és eltökéltséggel lón felkarolva mint először.”

„A szabadság és hazafiság fenkölt lelkü bajnokai közt legelől állt akkor és most is Deák Ferencz, kiről igazság szerint el lehet mondani, hogy szándoka ép olyan szilárd, mint a mily nemes.

„Értelmi tehetsége is szokatlanul nagy. Feszült, kitartó tanulmány és épen oly állhatatos mint választékos és ítélettelmes olvasás által éveken át készült, kehidai elvonultságában, a törvényhozás fáradalmas kötelességeire; s midőn a mult országgyűlésen (1832) helyét elfoglalta a követek között, magát azonnal megkülönbözteté a többiektől magas értelmisége, megnyerő modora, és szerény fölénye által.

„Azonnal magára vonta minden párt bámulatát és tiszteletét.

„A szabadelvűek pedig tüstént vezérüket ismerték föl benne.

„Deák ur *délczeg* férfiú (a very fine man). Mintegy 35 éves. Megtestesült jellege a magyar fajnak.

„Nagy, fekete szemei rendkívül élénkek; csillognak, mintegy lobognak.

„Szava *erőtejes* férfihang, melyet nagy ügyességgel tud használni.

„Beszédmodora, a szó legnemesebb értelmében, *classica*.

„Bármely tárgy körül forogjon a vita, Deák azt mindig három főszempontból veszi fel.

„Először is a törvény, a jog szempontjából.

„Halkal nyugodtan kezdi beszédét; elmélkedik s haladtában minden pontot fölvilágosít.

„Aztán pillanatnyi szünet után - mely alatt a ház őt mindig kifakadó rohamos tetszéssel árasztja el - újra fölveszi beszéde fonalát.

„Most a kérdést tisztán politikai szempontból taglalgatja. És ez Deák szónoklatának leg-erősebb oldala; mert mielőtt beszédét végezné, rendesen oly mély s érzésteljes buskomoly-ságba (*melancholie*) szállong alá, hogy az ékesen-szólás e neménél közönyösnek maradni, meg nem illetődni, teljes lehetetlen.

„Szava mintegy suttogássá lágylul, s az imént oly fényes szeme homályba borul.

„Nem okoskodik többé, csak érez, de oly mélyen és igazán, hogy hallgatóit kényszeríti vele együtt érezni.

„Sértő gúnyra, vagy szemrehányásra soha sem fakad; hallgatóinak nem tiszta szenvedélyeire soha sem hivatkozik, soha sem számít.

„De soha sem szól a nélkül, hogy maga iránt a rokonszenv és bizalom leghőbb érzelmeit föl ne keltené.

„Ezekhez járul még nagy parlamentaris tapintata és semmitől vissza nem rettenő példaszerű becsületessége.

„Mondják, hogy a kormány hivatalt ajánlott neki. De ő állhatatosan vonakodik azt elfogadni.

„Sem rendjeleket, sem egyéb kitüntetések nem fogad el.

„Magán-élete egyszerű és példás. Itt még tiszteletre méltóbb tán - ha lehet, - mint nyilvános pályáján.

„Dolgozzék vagy pihenjen; minden perczét egyaránt hona érdekének szenteli.

„Deák nőtelen, s kehidai jószágán lakik bátyjával Antallal, ki maga is néhány országgyűlésen át kitűnő tagja volt a követi táblának, szintén Zalamegye részéről megválasztva.

A két testvér oly szeretetteljes egyetértésben él együtt, hogy örökségüket soha sem osztották fel.”

Igy az eleven tollu miss Pardoe.

Ez előtt harmincz évvel irtak így és külföldön Deákról.

Azóta harmincz év zajos, változó és megrázó mozzanatokban épen nem szükölködő eseményei viharzottak el fejük fölött.

Ily hosszú idő, ily eseménydus korszak alatt sok minden megváltozik. Meg is változott sok.

Deák nem változott meg.

S habár termete ma már kevésbé mondható „*délczeg*”-nek, hangja kevésbé hajlékonynak és „erőtéljes”-nek mint miss Pardoe idejében lehetett; Deák maga, a belső Deák, most is ugyanaz, aki volt ez előtt harmincz évvel. -

Bizonyítékul egy hazai politikai nagy napi lapban nem rég közlött rövid jellemzését nyomtatjuk ide; hogy lássák olvasóink, miszerint sem idő, sem tér, de még maga az ítéss egyéniségének elütő felfogása sem változtathatá meg Deák egykori jellemképét.

„Ha valaha - így ír - Göthét jellemzé az, hogy ő kiválólag német, ha Beranger mindenek előtt francia; úgy a mi Deákunk - mint senki más! - mindenek előtt *magyar*.”

„Shakespeare Learje nem oly tetőtől talpig volt „király”; mint a minő „magyar” e férfias, ez egyszerűsége által megható, nagyszerű jellem.

„Külseje maga mintegy személyesített megtagadása minden hiuságnak, minden álságnak.

„Hangja nem az, mely bárki más birtokában, a szívnek hurjait hozhatná rezgésbe. Ajkait, melyekről minden szót oly feszült figyelemmel lesünk, beárnyékolja nagy pödretlen bajusza; mély szemeknek tüzet mérséklik kissé hegyibe boruló szemöldei, majd, - midőn olvas, az a pápaszem is, melyet különben egy *darab* papírra irt jegyzetei kíséretében egyik kezében tart, egész modora, mely a keresetlen pongyolaság prototypusa, nem vonná magára - sem a festői scenák kedvelőinek figyelmét, sem a női karzatét.

„A ki a szép phrasisokat szereti, az üresen mégy ki - bocsánat e germanismusért! - s valamint ékesen-szólónak, a szó közönséges értelmében, alig nevezhetnök; úgy *velős* beszédeinek mindegyike a specifice „*magyar ékesen-szólásnak*” *klassikus példánya* gyanánt szolgálhat.

„Semmi pathosz, semmi nagyszerű apostrophok, semmi hatásra számított pauszák, semmi hullámozása a hangnyomatnak, semmi tagjártatás.

„Semmi éreztetése a roppant szellemi felsőbbségnek.

„Ő nem bámultatni akar esze miatt; hanem persvadeálni a jó akarat és okai erejével; mint jó testvér, mint hű barát, s mint igazi becsületes magyar ember szól hozzánk, mintha nem is tudná, hogy egyuttal a művelt világ minden népeihez szól.

„Semmi arrogancia, semmi lenézése a más véleményűeknek, semmi gúny, még az elkerülhetlen iróniában is az a gyöngédség, mely oly távol áll a francziás udvariasságtól, mint a németes érzélgéstől; mely a magyar szívélyességnek, a magyar „táblabíró” jellemének oly önkénytelen és szeretetreméltó kifolyása.

„Nem leczkértet ő, mint egy tudós, és mégis mily meglepő világot vet mindig tárgyának előttünk még legkevésbé is homályos oldalaira. Nem haranguroz, és mégis szemünket könyvek nedvesítik.

„S bár nem keresi a hatást soha; beszédeinek hatása mégis oly nagy, hogy a követek még az illem korlátain is túl ragadtatnak lelkesedésükben. Nemcsak megéltetik, hanem meg is tapsolják.”

A „Times.”

A fentebbiekben megismerkedtünk Anglia közvéleményével Deák Ferenczről, a régen mult idők évlapjait véve kezünkhöz.

Lássuk már, mint itél Angolországban a jelenkor közvéleménye felőle.

Europa „hatodik” nagyhatalma: a „Times”, 1867-ben, a koronázás után a következő jellemző cikket közölte Deákról:

„Most, hogy vége van a koronázási ünnepélyeknek Pesten, feledni is kezdjük a fényt és pompát; most egy részlet tűnik fel, mely a ragyogó látványosságok tömkelegében természetesen észrevétlenül maradt.

Deák nem volt ott jelen.

A köznapi szólásmódot „távolléte által feltűnt,” soha sem lehetett még helyesebben alkalmazni.

E körülmény magában már esemény, s jellemző.

Junius 8-ika Pesten Deák s egyedül is ő általa előkészített nap volt.

Mint az ókor nagy s jó férfiai, visszavonult saját műve látványától.

Ama középkori, ázsiai pompa, a kalpagok, menték, prémek, drágakövek, tollak ama halmaza közepett Deák egyszerű disztelen megjelenése helyén kívül lett volna.

Az aranyozott kocsik, tüzes ménék, kápráztató liberriák tolongásában Deák fiakkere rozzantnak, szegényesnek látszott volna.

Batthyányak, Zichyek, Pálffyak, Károlyiak s egyéb mágnások nevei közt Deák Ferenczé, az egyszerű táblabiróé szerényen hangzott volna. -

Deák nem törődik azzal, hogy magos helyeken láttassék, s ujjal mutattassék a nép által.

Távolléte alig látszott hiánynak.

Meg nem jelenése nem keltett csodálkozást, nem adott alkalmat kedvetlen megjegyzésekre; senki sem álmodott arról, hogy álszeméremként rójja fel, vagy ama gögnek vélje, mely alázatosságot szinlel.

A király bizonyosan szivesen adta volna oda legfényesebb gyémántját azért, hogy Deákot maga mellett láthassa.

De hol lett volna helye? -

A nádori méltóság, a miniszterelnökség, az arany gypju, Mária Terézia nagykeresztje mi becsesl birnának Deák előtt?

Hiszen, a mint az első Medici Cosmustól megtanulhattuk, „a haza atyja nem törődik méltóságaival.”

Van valami megmagyarázhatlan Deákban.

Bár megtestesülése a nemzet szellemének, mégis sok tekintetben a magyar jellem ellentétének látszik.

Nincs benne semmi a magyarság merész, vérmes, tüntető élénkségéből s rohamosságából.

Csekély igényü, visszavonult életmódu férfi. Évek óta az „angol királynő” egyszerű másodemeleti szobájának lakója, a ki naponta ott ül divánján, szivarozva, jobb lábát bal térdén ápolgatva.

Mindenki által hozzáférhető, fáradhatlan kihallgató, kevés szavu, udvarias, de komoly, szinte fájdalmas gondérzettel tekintetében.

Szenvedélytelen, teljesen részrehajlatlan ember, tiszta nézetekkel, helyes okoskodással, gyakran folyékony, néha ragyogó beszédmodorral.

Készségesen enged apróságokban; szikla elveit tekintve.

Szinte Cavour fejével s Garibaldi szívével van megáldva.

Honfitársai bálványa, kik a „böles” czimével ruházták föl.

De páratlan mulattató is, ha az adomázgatásnak látja idejét.

Pályája csodás; csak félig megértve a világ, sőt még saját honfitársai által is.

Magyarország husz évi küzdelme által törvényes forradalmat vitt keresztül.

Győzelme a szenvedőleges ellenállásé, melynek cselekvési tervét Deák egyedül kezdeményezte és végezte.

Magyarországnak nem hiányzottak hazafiai, hősei, vértanui, - Batthyány, Kossuth, Teleki.

De Deák másnemű ember.

Az ő célja győzelem volt, nem a szenvedés.

Azoknak, kik várni tudnak, idővel minden megjön.

Boldog nemzet, melynek ily államférfia van, s háromszor boldog, mely őt követni tudja.” -

* * *

Mr. Kingston a „Daily Telegraph” című tekintélyes angol lap Pesten időzött derék levelezője meg így szól Deákról:

„Csak huszonnégy óráig voltam Pesten.

Megnyitották előttem a kaszinó és a Deák-kör ajtait.

Ide érkeztem után néhány szóval az 1848-ki kormány tagjainak egyike, ki nem régen tért vissza tizennyolcz évi számkivetéséből hazájába, bemutatott a nagy hazafinak, Deáknak, ki az „angol királynő” ebédlőjében minden nap két órakor maga köré gyűjti barátjait s tisztelőit.

Még sokszor kellend a nemesi büszkeség s demokratikus egyszerűség különös vegyülékéről szólnom, melyet a magyar nemeseknél találtam, kik gyakran a szabadelvű párt elén állanak, s némelyikük, bár gazdag s régibb családból való, még a radikálokhoz is tartozik.

Különös példáját ezen látszólagos ellentmondásnak a hosszú ebédlő asztal látványa nyújtja, melynél Deák Ferencz az elejétől két széssel alább ül.

A többi üléseket miniszterek, mágnások s követek vegyesen töltik be.

A nagy politikai kérdések, a miniszteri program, mindazon tárgyak, melyek Ausztriában s más nagy országokban, melyeket megnevezhetnék, csak a szakosztályok mélyében vitattatnak meg, és sokkal rejtélyesebbeknek tartatnak, mintsem hogy a közönséggel közöltessenek, kivéven ritka időközökben a hivatalos kétes szólásmód leplébe burkolva, - *itt nyilvánosan* beszéltetnek meg az ebédlő asztalnál, s pedig ugyanazon férfiak által, kiknek hivatásuk a kormány irányát vezetni.

Deák maga épen oly nagy, általános tisztelet s lelkesedés tárgya, mint régente Kossuth volt.

Uralkodik követői fölött s még az ellenzék fölött is, de csak logicájának terjedelme, politikai tudományának mélysége, s különösen változatlan becsületessége s igazmondósága által.

Sem közvetlen tettei, mint pártvezéré, sem kombinációi nem bírnak azon jelleggel, mely a titoktartást szükségessé tenné.

Ellenzéke a házban épen oly jól tudja, mint követői tudják, mit kíván ő és a minisztérium, melynek oltalmazó geniusza.

S a népképviselők részrehajlatlan hazafiságának méltó bizonyítéka, hogy a baloldal nagy alkalmakkor, minő az „indemnity bill” keresztülvitele, a ház másik részével teljes összhangban cselekszik. -

Még egy szó Deákról!

Számos indok ajánlja az ország bizalmába, és ezek között nem a legutolsó szinte hősiességének önérdeknélkülisége.

Szerény vagyonú ember; bevételei alig rugnak többre 2500 forintnál esztendőnkint; mégis mindig visszautasított bármi jövedelmező hivatal, honfitársai elismerésének bárminő anyagi tanuságát, bárminő világi jutalmát, egész élete hazájának szenteléseért. -

Jutalmát mindazonáltal a magyar nemzet tiszteletében és bizalmában találja. -

Pest belvárosának követe, az ülésszak tartama alatt az „angol királyné”-ben lakik; hol minden nap a nyilvános ebédlőben eszik; emeleten lakik.

A szünnapok alatt egyik rokonánál tartózkodik a vidéken.

Adósságok nélkül és csekély jövedelmének egy részét még jótékony czélokra is fordítván; így él egy nagy és jó ember, ki többet tett honáért, mint a leggazdagabb mágánás.” -

Tisztelgés Deáknál.

Deák Ferencznek 1868. márczius 4-én szerdán d. e. 10 órakor nyujtá át husztagu küldöttség a székesfehérvári lövésztársulat tiszteletbeli tagjául való megválasztásáról szóló oklevelet.

A szónok Zsombori Ede volt, ki lelkes, emelkedett irányu beszédet tartott. -

Deák meghatottan fogadta a küldöttséget s az üdvözlő beszédre kinyilatkoztatta, hogy neki igen becses kincs honfitársai bizalma.

Politikája fejtegetésébe bocsátkozván, kimondá, hogy mivel a politikai élet tengerén rég óta hányattalak, az ő politikája az ovatosság: mindig előre egy lépést, hátra sohasem.

„Habár lassabb is, de sokkal biztosabb ez uton a célhoz jutás - imígy folytatá -; mert a ki tekintetbe nem véve a körülményeket, sebesen akar rohanni célja felé, gyakran azon szerencsétlenségbe esik, hogy hátra löketik.

Aki éretlen korában letépi a gyümölcsöt, fanyart izelithet: de érett izes gyümölcsöt soha.

A mely apa - folytatá szokott példabeszédes modorában - kíváncsi gyermeke kedvéért letépi a pirulni kezdő cseresnyét, nem helyesen cselekszik; mert kötelessége inkább figyelmeztetni, hogy a gyümölcs még éretlen, megizelésével egészségét kockáztatja; várnia kell tehát, míg megérik.

Ha az országgyűlési képviselők, a hon atyái; akkor tartsák kötelességeiknek ezek is, hogy a politikában állásuknál és helyzetüknél fogva járatlanokat figyelmeztessék, ha túlszigazott, vagy még idő-előtti követelésekkel állnak elő.”

Mily szép, találó hasonlat!

Mennyi igazság és mennyi költőiség sugárzik felénk e pár meleg sorból!

Deák a királynál.

Ismeretes az a szívélyes figyelem, melylyel a felséges magyar királyi pár Deák Ferenczünket illeti.

A király Ferencz napján sajátkezüleg irt levélben köszönté őt.

A királyné sajátkezü névaláírással ellátott fényképével tisztelte meg.

Jellemző az a családiasság, melylyel felséges királyunk a szomorú emlékü königgrätzi csata után fogadta őt a bécsi „Burg”-ban.

A király ugyanis, midőn Deákot fogadta, az éjet ébren töltötte s még nem volt felöltözve.

Ő Felsége hálókabát helyett tisztí köpenyben volt, s minden szertartást mellőzött.

Deákot fölszólitá, hogy mellette foglaljon helyet s mint erős dohányost, a nélkülözhetlen *szivarral kínálta meg*.

A társalgást a király kezdte meg, Deák tanácsát kérvén ki az iránt, vajjon az eszközök teljes igénybevételével folytassa-e a háborút; vagy gyors áldozatok árán megvásárolt békekötésben keresendő-e szabadulás a monarchia számára?

Deák kijelenté, hogy nem ért a külpolitikához.

Különben - ugymond - nyilván csak azért nyert meghívást, hogy a magyarok hangulatáról adjon felvilágosítást.

Erre nézve minden esetre állithatja, hogy Magyarországon koránt sem uralkodik az a kétségbeesés és vigasztalhatlanság, mely Bécsben mindent magával ragad; sőt ha a loyaltást fokok szerint lehetne mérni, úgy Magyarország elsőséget érdemelne Bécs felett.

Ezeket előre bocsátva, ki kell azonban jelentenie, hogy Magyarország nem fog nagy áldozatokra vállalkozni.

Az országgyűléstől épen semmit sem lehet várni, míg a magyar alkotmány helyre nincs állítva.

A népképviselőnek, ha legfőbb helyről az ujonczok megszavazására felszólíttatnék, egyszerűen illetéktelennek kellene magát nyilvánítania.

Ily viszonyok között csak békét javasolhat.

Az így nyert szünetet gyors és célszerű reformokra kell használni; csak így módon lehetséges a monarchiát fentartani.

A beszélgetés most a magyar kérdésre irányult.

Deák hangos panaszokban tört ki azon államférfiak ellen, kik nem értik Magyarországot, s kik a birodalom szerencsétlenségének okozói.

A jelen végzetes pillanatban tűnik ki, - ugymond - mily alaptalanok a gyanúsítások, melyekkel Magyarországot illették.

Bár tizennyolcz év óta el van nyomva és alkotmányától megrabolva, Magyarország mégis a legélénkebb részvétellel van a monarchia sorsa iránt.

A kiáltványok, melyek szakadásra s lázadásra izgatnak, sehol sem lelnek viszhagra.

Ő Felsége bizonyos lehet abban, hogy Magyarország nem fog letérni a törvény útjáról.

A király melegen megszorítá e férfias nyilatkozat után Deák kezét és sajnálattal jelenté ki, hogy sok dologra nézve elámított.

Neki a népesség szelleméről más fogalma volt.

A király az utolsó napok olyan eseményeiről szólott ezután, melyek a közhangulat szomorú jeleiül tekintendők.

A király végül megköszönte Deák készségét, melylyel Bécsbe sietett s megígérte, hogy tanácsát szorgosan fontolóra veendi.

Ezzel az emlékezetes beszélgetés véget ért. -

Zsidó komaság.

Deák Ferencz egy felszólításra, mely őt zsidó gyerek körülmetéltetéséhez komául hívja meg, így válaszolt:

„Asszonyom!

A komaságot, melyre engem egy szegény izraelita család nevében barátságosan felhívott, ezennel magam is barátságosan elfogadom.

Engedje meg azonban, hogy két kérdést tehessek.

Az egyik kérdés a következő: az önök vallásának tanítása szerint is *elengedhetlen*, hogy ily fontos dogmaticus ténynél, minő a körülmetélés, a koma a Mózes vallásának tagja legyen? -

E kérdést azért teszem, mert én egyszer hasonló alkalommal ugyanezen kérdést egy tudós rabbihoz intézve azon választ nyertem, hogy a körülmetélés a Mózes-vallásnak egyik legfontosabb hitczikke, és a körülmetélés tényénél a tanuk- vagy komáknak *mulhatlanul* Mózes vallásuaknak kell lenni.

A másik kérdés pedig ez: vajon a szertartás teljesítésénél a komának személyesen jelen kell-e lenni, mint az a keresztyéneknél szokás?

Ezt a kérdést azért kell tennem, mert ezen és a múlt hónapban nagyon beteg voltam.

Csak kevés idő óta hagyhattam el az ágyat; még most is szenvedő állapotban vagyok, és az orvos tilalma folytán a szobát most sem szabad elhagynom, így tehát az egyházi szertartásnál jelen nem lehetnék.

Ha tehát a Mózes vallása szerint meg van engedve, hogy a komaságot keresztyén is viheti; ha továbbá a koma személyes jelenléte, melyben engem egészségem jelenlegi állapota akadályozna, nem elengedhetlen; szívesen elfogadom a koma állását *annyival inkább*, mert mint írja, a család igen szegény.

Az ide csatolt csekélységet legyen szíves az én kis komám anyjának, mint koma-ajándékot kézbesíteni. Köszönöm ennek barátságos bizalmát. Nagyra becsüléssel vagyok alázatos szolgája. *Deák Ferencz*”

A szépirodalomról.

Sokszor hallók hazánknak még első rendü politikusai ellen is, s nem mindig alaptalanul, az egyoldalúság vádját emeltetni.

Sokszor emelkedett különösen az irodalom részéről az a panasz, hogy alkotmányos vezéreink nem mindnyájan méltatják kellő figyelemre azon erkölcsi tényezőt, mely a szépirodalom és tudományok művelésében a nemzet és a nemzetiség fentartására nézve rejlik, s hogy a tudományok és szépirodalom embereinek sorsa hasonlít azon közharczosokéhoz, kik elvérzenek a harcmezőn, míg a főhadi szálláson teljes biztonságban tervezgető vezérek aratják a diadalt.

Illik-e ezen szemrehányás egész terjedelmében a mostani korra - nem akarjuk kutatni ez uttal; de annál nagyobb lelki örömünkre szolgál tudni, hogy Magyarország első államférfia, vidéki magányában, országos gondjai és a nemzet életének szentelt virrasztásai közepett a magyar irodalom és tudományosság ügye *első* helyet foglal be.

Deák Ferencz 1861-ben egy levelet intézett a „Pesti Napló” szerkesztőjéhez, sajátlag csak magán tudomásul; de nagy hazánkfia lelke oly magas szempontra emelkedik ilyenkor is, hogy annak közzétételét e helyen el nem mulaszthatjuk.

Ime a levél:

Pusztai Sz. Lászlón, oct. 19-én 1861.

Kedves barátom!

Örömmel olvastam azon sorokat, miket br. Eötvös felszólalása folytán az „Anyák heti lapjáról” a „Pesti Napló”-ban irtatok.

Nézetem szerint is hézagot tölt be ezen lap irodalmunkban, s mind irányára, mind tartalmára nézve valóban közhasznú, s meleg részvétre érdemes. -

Egy év óta irodalmunkban is előtérbe lépett a politika.

És ezt nem csodálom.

De felette sajnálnám, ha más fontos és közérdekű vállalatokat a térről leszorítani.

Sok szellemi szüksége van a nemzetnek, mit kizárólag politikai tartalmu irodalom nem képes kielégíteni.

Sőt a politikai képzettség is csak úgy alapos, ha tudományos műveltségben gyökerezik.

Mindaz, mi a tudományos műveltséget előmozdítja, annyira fontos a nemzetre nézve, hogy az ezek iránti részvétlenség csak fonák egyoldaluságnak lehet eredménye, s kétségtelenül vétek a haza ellen.

A legsúlyosabb körülmények között sem kétkedtem honunk szebb jövődjén.

De hogy reményeink egykor valósuljanak, nem elég akarni.

Tanulnunk kell s művelnünk a tudományok minden szakát, művelnünk a népnek minden osztályát; mert korunkban csak azon nemzetnek van biztos politikai jövődje, mely komolyan törekszik az általános műveltség színvonalára emelkedni, s azon előre haladni.

Nagy hiány, ha oly folyóiratok, minő a „Budapesti Szemle” a „Figyelő” a honfiaknál, s az „Anyák heti lapja” a honleányoknál, elegendő részvételre nem találnak.

Azt kellene hinnünk, hogy nálunk csak a politika zaját és külfényét szeretik, de a fáradsággal járó komoly tanulmányok nem épen kedvesek.

Szent érzelem a honszeretet, s magasztos azon lelkesedés, melylyel a honfi kész vérént ontani a hazáért.

De nemcsak vérrel, s nem mindenkor vérrel szolgálhatunk a hazának.

A ki hazáját nemcsak a lelkesedésnek fellobbanó hevében, hanem mindig igazán szereti, törekedni fog minden uton, minden alkalommal, használni a hazának.

Nem ijed vissza a nehézségektől, nem attól, hogy csak parányi azon áldozat, melyet ő hozni képes; nem attól, hogy törekvéseinek sükere nem rögtöni, sőt talán ki sem számítható.

Tesz, a mit tehet, s hogy utóbb még többet tehessen, igyekszik saját képességét is magasabbra emelni. Ezt pedig leginkább tanulás és tanítás által lehet elérni.

Minden percz tehát, melyet tanulásra, minden fillér, mit a tudományoknak, s azok közlönyeinek pártolására fordítunk, egyszersmind a haza oltárára tett áldozat.

Nem árt barátom, sőt valóban szükséges, hogy a sajtó, utján felszólaljatok időnként e tárgyban, s figyelmeztessétek a közönséget, miszerint a politika mellett más is megfér, más is szükséges. -

Ismételt felszólalástoknak lesz végre sükere; mert annyi belátás, annyi jóakarát van a magyarban, hogy a jószándéku igaz szó előtt sem eszét, sem keblét el nem zárja.

Isten veled!

Igaz barátod,

Deák Ferencz.

Elég szomorú jele a közönség részvétlenségének, hogy azóta mégis kénytelen volt megszűnni a „Budapesti szemle” és a „Figyelő” úgy mint az „Anyák heti lapja”.

De azt is meg kell vallani, hogy az akkori politikai aera drakói szigorának is volt része e sajnós eredményben.

Most ugyan jobb politikai viszonyok közt él a nemzet; még sem lesz ártalmára, ha Deák főntebbi nemes felszólalása fölött kissé mélyebben gondolkozik, s a belőle merithető becses tanuságokat szivére veszi és hasznára fordítja.

Deák mű-faragványai.

Deák sokoldalúságának egyik bizonyítéka az is, hogy még kezeinek ügyes képességeit is kifejtette és érvényesítette.

Szokatlan szép p. o. a *keze írása*. A mű-faragványokban pedig valóságos mester.

Ki tudná elősorolni mindazon szép holmikat, melyeket időtöltésből egyszer is máskor is sajátkezüleg faragott?

Suvich képviselő leányának levélnyomót készített s bele véste, hogy „Deák Ferencz ajánlja ajándékként Suvich Irmának”.

Megyéje választói számára pedig almát faragott, melyet valóságos műkincsnek mondanak stb.

Azok, kiknek nincsen szerencsájük Deák Ferencz nagy hazánkfiát közelebbről ismerni, alig képzelhetik őt másként, mint vastag, poros törvénykönyvektől környezve, a jog bölcseletében elmélyedve, és az igazság istenasszonyának folytonos szolgálatában.

Pedig az ünnepelt jogbölcs nem csupán az igazság ragyogó sugarain, hanem a művészet örökszép teremtményein is tud lelkesedni, s a muzsák iránt ép oly hódoló tisztelettel viseltetik, mint Minerva vagy Themis iránt.

Innen van, hogy Deák azon tisztelői, kik közelebbről ismerik, legnagyobb gyönyörüket abban találják, ha a művészet köréből lephetik meg valamely kiváló műremekkel.

Igy Sárközy Szeráf Ferencz dilettáns műfaragó és napszámos hajóács az ó-budai hajógyárban, egy körtefából több éven keresztül hangyaszorgalommal faragott képkerettel lepte meg ünnepelt nagy hazánkfiát.

Eltekintve attól, hogy ez ajándék már csak azon oknál fogva is a legfigyelemreméltóbb gyöngédségről tesz tanuságot, mivel maga Deák Ferencz is műfaragással foglalkozik szabad óráiban: az emlék rendkívüli műbecse nagy elismerést érdemel.

A tenyérszerű szélességű ovál keret faragott lombozatot tüntet elő, mely középkori minta szerint készült; s a szobrászok ítélete szerint szokatlan nehézséggel jár az ilyen mű faragás; de egy-szersmind, ha úgy sikerül, mint ez, a legreमेkebbek közé tartozik. A lombozat, alól, szalagszerű csokrosítással látszik összetartatni, s a csokor üregei feliratokkal és jelvényekkel vannak tele, mint például:

„Még van lelke Árpád nemzetének. Áldás életére!” továbbá:

„Deák Ferencz ur ő nagyságának, a magyar t. akadémia tagjának, a legnagyobb jogásznak, a lelkes honatyának és honfinak lángoló honszerelme méltánylataul és műfaragói magas ihlettsége iránti mély hódolatból.” A keret két oldalának közepén „1848-1861” olvasható.

A keret felső része Magyarország védasszonyát, a magyar czimert, koronát és egyéb jelvényeket kezében tartva, ábrázolja.

A jobb oldalon lengő zászlóban Vörösmarty „Emeld fel bájjaidnak zászlaját” stb. című költeménye olvasható, míg a bal oldalon az „igazság és békeesség” jelképei láthatók.

Sárközy fáradtságának szebb jutalmát alig vehetné, mint ha tanuja lehetne azon lelkesedésnek, melylyel Deák Ferencz e valódi remek művet barátai, tisztelői és ismerősei előtt magyarázgatja és dicséri.

Hasonlóul van a Zala megye hölgyeitől emlékként kapott támlás-székkal, mely szintén remekmű a maga nemében.

A támla közepét drapszinü bőrre selyemmel himzett rózsák diszítik, melyeket ezüst levélkéből álló koszoru övez.

E felett a Deák család czimere diszlik, remek selyem, arany és ezüst himzésekkel.

A czimer közepén két bársony vánkoston egy írotollat tartó kéz nyugszik, mely jegyezni látszik.

A czimer alá arany himzett betűkkel ez van írva: „*A haza atyjának.*”

A támla alsó része pedig arányosítva van a közép- és felső résszel, hasonló műhimzésekből álló virágokkal és apró koczkákkal.

A támla befejező részét képezi: „Zalamegye hölgyei” arany betűkkel himzett felirata.

A szék ülőhelyét szintén drapszinü bőrre himzett virágok, guirlandok és apró koczkák képezik, valamint a két kart is, míg a farészek tölgyfából készült remek faragványokból állanak.

Ugy látszik, hogy Zalamegye lelkes hölgyei nagyon is ösmerik földiöknek a műfaragványok és általában a műtárgyak iránti nemes hajlamát, és azért párosították emlékökben a műhimzést a műfaragvánnyal. -

Habár van még Deáknak sok más érdekes műemléke, melyek szintén érdemesek a följegyzésre; mégis csak e kettőt hozzuk fel, hogy Deák jellemző előszeretét a műfaragványok iránt kellőleg megvilágíthassuk.

Van talán némi szellemi összefüggés is Deák politikai műremekei és becses faragványai között.

Hiszen azt mondta Maculay, hogy „az élet is olyan anyag, melyből műremekeket lehet faragni, ha megvan az ahhoz értő Phidiász”.

Nekünk van - hála Istennek! - ilyen Phidiászunk: - **Deák Ferencz.**

- & -